

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗΣ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗΣ ΓΕΡ.

ΜΑΘΗΜΑ
ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ Ι

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
*ΠΛΕΙΟΝΟΤΙΚΗ & ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΜΕ
ΜΕΙΟΨΗΦΙΚΟ Ή ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΟΔΟΧΗΣ
ΘΕΣΕΩΝ*

ΦΟΙΤΗΤΗΣ
ΖΟΥΛΙΑΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ (Α.Μ.: 0605Μ010)

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ
2005-2006

ΕΞΑΜΗΝΟ
Α' (ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ)

Η επιρροή, η απρόσμενη πολλές φορές αλλαγή των αντιλήψεων του ανθρώπου, απασχόλησε τη λαϊκή σοφία του Μεσαίωνα και δέχθηκε εξηγήσεις που ταιριάζουν με τον πολιτισμικό εξοπλισμό της εποχής. Συχνά αυτή η περισσότερο ή λιγότερο αιφνίδια αλλαγή στις αντιλήψεις των ανθρώπων αποδόθηκε στην παρέμβαση εξωλογικών και υπεράνθρωπων παραγόντων. Δαιμονικές δυνάμεις κατελάμβαναν το ανθρώπινο πνεύμα και το επηρέαζαν. Συχνά θεωρείτο ότι γύρω από τους ανθρώπους υπήρχε μια αόρατη πραγματικότητα μέσα στην οποία εμποτίζονται οι ανθρώπινες σχέσεις. Ο Mesmer το 18^ο αιώνα υποστήριξε την ύπαρξη ενός ζωικού μαγνητικού ρευστού μέσα από το οποίο μεταδίδονται αυτού του είδους οι επιδράσεις.

[Πηγή: Τοιάμης Γεώργιος, *«Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής»*, Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. ι]

Change is not made without inconvenience, even from worse to better

[Richard Hooker (1554-1600), *Renaissance author and theologian*]

«...δε διαθέτουμε παρά μόνο έναν όρο για να χαρακτηρίσουμε ένα σύνολο διαφορετικών φαινομένων, ακόμη και αντιφατικών. Μια μόνο λέξη για να χαρακτηρίσουμε τόσο τη διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα, τόσο την ομοιομορφία όσο και την αλλαγή» (Paicheler & Moscovici, 1984, σελ. 140)

[Πηγή: Προδρομίτης Γεράσιμος Γ., *«Συνθήκες Ανάδυσης του Είδους Συμπεριφοράς και του Είδους Διαπραγματεύσεως ως Στρατηγικών Μειονοτικής Επιρροής»*, Διδακτορική Διατριβή, Τόμος 1, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Επιβλέπων Καθηγητής: Σ. Παπαστάμου, Αθήνα 1996]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....σελ. 3

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή: Θεωρητικές Προσεγγίσεις Πλειονοτικής & Μειονοτικής Επιρροής,
Σημαντικότητα Θέματος Έρευνας, Υποθέσεις.....σελ. 4

Κεφάλαιο 2^ο

Μέθοδος: Δείγμα, Μέσα & Διαδικασία Συλλογής Ερευνητικού Υλικού,
Μεταβλητές, Πειραματικό Σχέδιο, Πειραματικές Συνθήκες.....σελ. 30

2.1. Δείγμα.....σελ. 30

2.2. Μέσα Συλλογής Ερευνητικών Δεδομένων (Υλικό).....σελ. 31

2.3. Διαδικασία Συλλογής Ερευνητικού Υλικού.....σελ. 35

2.4. Μεταβλητές, Πειραματικό Σχέδιο & Πειραματικές
Συνθήκες.....σελ. 36

Παραρτήματα

Παράρτημα 1: Μορφή Ερωτηματολογίων Έρευνας Ανάλογα με την Εκάστοτε
Πειραματική Συνθήκη.....σελ. 39

Παράρτημα 2: Μορφή Ερωτηματολογίου Πιλοτικής Έρευνας.....σελ. 51

Βιβλιογραφίες

Βιβλιογραφία 1: Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....σελ. 53

Βιβλιογραφία 2: Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία & On-line Βιβλιογραφικές
Παραπομπές.....σελ. 55

Βιβλιογραφία 3: Προτεινόμενη Βιβλιογραφία.....σελ. 57

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία που ακολουθεί αποτελεί έρευνα για της διαδικασίες της πλειονοτικής και μειονοτικής επιρροής (minority and majority influence) με εναλλασσόμενο πλειοψηφικό ή μειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων. Πιο συγκεκριμένα, το σκεπτικό της έρευνας ήταν το κατά πόσο η επιρροή στις άμεσες και τις έμμεσες προτάσεις του ερωτηματολογίου μέτρησης της πλειονοτικής ή μειονοτικής επιρροής θα επηρεαστεί από το αν οι θέσεις της εκάστοτε πηγής επιρροής (κυβερνητικός οργανισμός/πλειονότητα, μη κυβερνητικός οργανισμός/μειονότητα), οι οποίες συγκεκριμένα αφορούν τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, χαίρουν είτε της αποδοχής της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού είτε μόνο μιας μειοψηφίας του. Έτσι, σχεδιάστηκε μια έρευνα μεταξύ υποκειμένων 2×2 , δηλαδή, 2 (Πηγές επιρροής: πλειονοτική και μειονοτική) επί 2 (Βαθμός αποδοχής θέσεων από τον ελληνικό λαό: πλειοψηφία – 82% και μειοψηφία – 18%). Επιπρόσθετα, για να οριστεί το ακριβές ποσοστό πλειοψηφικής ή μειοψηφικής αποδοχής των θέσεων της εκάστοτε πηγής επιρροής προτάθηκε να διενεργηθεί μια πιλοτική έρευνα με συγκεκριμένο αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο. Εξαιτίας των αναγκών της παρούσας εργασίας, η οποία υπαγορεύει τη μη διενέργεια («τρέξιμο») της έρευνας με χορήγηση ερωτηματολογίων και ακολούθως συλλογή ερευνητικών δεδομένων αλλά μόνο την καταγραφή του θεωρητικού πλαισίου, της εγχειρηματοποίησης και της μεθοδολογίας της έρευνας, θεωρήθηκε δεδομένο το ποσοστό της τάξεως του 82% για το πλειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων και αντίστοιχα το 18% για το μειοψηφικό (χρησιμοποιείται, δηλαδή, το μεγάλο επίπεδο πλειοψηφικής και μειοψηφικής αποδοχής θέσεων έτσι όπως χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα των Robin Martin, Antonis Gardikiotis και Miles Hewstone (2002)). Οι συμμετέχοντες φοιτητές της πρωταρχικής έρευνας χωρίστηκαν σε 4 ομάδες, όσες και οι πειραματικές συνθήκες: κυβερνητικός οργανισμός – πλειοψηφία, κυβερνητικός οργανισμός – μειοψηφία, μη κυβερνητικός οργανισμός – πλειοψηφία και μη κυβερνητικός οργανισμός – μειοψηφία. Όπως προαναφέρθηκε, ο χειρισμός ήταν μεταξύ των υποκειμένων, δηλαδή, η κάθε ομάδα συμμετεχόντων συμμετείχε σε μία και μόνο πειραματική συνθήκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΛΕΙΟΝΟΤΙΚΗΣ & ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ, ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΘΕΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας στις επόμενες σελίδες θα παρουσιαστεί μια εν δυνάμει ερευνητική προσπάθεια. «Εν δυνάμει» για το λόγο ότι το παρόν πόνημα θα καταπιαστεί με την εξέταση του θέματος της πλειονοτικής και μειονοτικής επιρροής μέσω ενός ερευνητικού σχεδιασμού ο οποίος θα περιοριστεί στην παρουσίαση του θεωρητικού υποβάθρου και προβληματισμού, στη διατύπωση των ερευνητικών υποθέσεων και προβλέψεων και στην ανάλυση της μεθοδολογίας έρευνας και του τρόπου προσέγγισης του εν λόγω θέματος. Τέλος, θα παρουσιαστούν τα είδη των ερωτηματολογίων που θα χρησιμοποιούνται αν τελικά η παρούσα εργασία θα απαιτούσε τη χορήγηση, δηλαδή τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων. Γενικότερα, όλα τα κεφάλαια του περί ου ο λόγος πονήματος θα παρουσιαστούν σε ένα **υποθετικό**, θα μπορούσε να ειπωθεί, πνεύμα, δηλαδή **σαν να** επρόκειτο να «τρέξουμε» τη συγκεκριμένη έρευνα.

Ειδικότερα, στην παρούσα έρευνα επιχειρείται να εξεταστεί η επιρροή που ασκείται από μια **πλειονοτική ή μειονοτική πηγή επιρροής** ανάλογα με το αν οι θέσεις της χαιρούν εναλλακτικά της **αποδοχής της πλειοψηφίας ή της μειοψηφίας του πληθυσμού**. Το μέσο που χρησιμοποιείται για την εξέταση του εν λόγω ερευνητικού θέματος είναι το ερωτηματολόγιο¹ διότι είναι το καταλληλότερο μέσο για την μέτρηση των διαδικασιών κοινωνικής επιρροής.

Με τον όρο **κοινωνική επιρροή** αναφερόμαστε στην «αλλαγή των κοινωνικών στάσεων, απόψεων, αντιλήψεων ή αναπαραστάσεων ενός ατόμου ή μιας

---

¹ Σύμφωνα με τον Ι. Κατερέλο (Παπαστάμου Στάμος, «Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις», Τόμος Α', Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, Μέρος Δεύτερο: «Η Μεθοδολογία», κεφάλαιο 6, σελ. 464-465): Τα ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες είναι ευρέως διαδεδομένα, αφού προτιμώνται από τους περισσότερους ερευνητές και τείνουν να επεκταθούν σε κάθε τομέα έρευνας. [...] η έντονη προτίμηση για το ερωτηματολόγιο οφείλεται εκτός των άλλων σε μια δυσανάλογη (με την έννοια ότι δεν σημειώθηκε ανάλογη πρόοδος και σε άλλες τεχνικές συλλογής δεδομένων) πρόοδο που σημειώθηκε σε όλες τις σχετικές με αυτό διαδικασίες: η φθηνή φωτοτυπία και η εύκολη αναπαραγωγή, η ευρύτατη διάδοση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και των στατιστικών αναλύσεων. [...] Βέβαια, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι αυτή η ευκολία οδήγησε σε μια ανάλογη «μείωση» της κατανόησης (αύξηση άγνοιας) των διαδικασιών που χρησιμοποιούνται σε αυτές τις αναλύσεις, γεγονός που είχε ως συνέπεια την εμφανή δυστοκία όσον αφορά την επιστημονική ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

ομάδας, από τις κοινωνικές στάσεις, απόψεις, αντιλήψεις ή αναπαραστάσεις ενός άλλου ατόμου ή μιας άλλης ομάδας» (Παπαστάμου Σ., 1989β, σελ. 13). Η κοινωνική επιρροή έχει μια ψυχολογική συνιστώσα που αναφέρεται στους μετασχηματισμούς της κρίσης, της αντίληψης και της μνήμης ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης δύο ατόμων ή δύο ομάδων και μια κοινωνιολογική συνιστώσα που αναφέρεται στη σύναψη σχέσεων μέσα στις ομάδες ή μεταξύ των ομάδων, στην επεξεργασία κοινών κανόνων και στην κοινωνικοποίηση των ατόμων (Faucheux C., Moscovici S., 1989, σελ. 316).²

Συγκεκριμένα, η εν λόγω έρευνα αφορά σε προτεινόμενα μέτρα για τη **μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος**. Τα μέτρα αυτά άλλοτε αποτελούν προτάσεις ενός **κυβερνητικού οργανισμού** με πλειοψηφική (της τάξεως του **82%**) ή μειοψηφική (αντίστοιχα, της τάξεως του **18%**) αποδοχή³ από τον **ελληνικό λαό** και άλλοτε είναι προτάσεις ενός **μη κυβερνητικού – ανεξάρτητου οργανισμού** με τη μια ή την άλλη αντίστοιχα απήχηση. Η μετάφραση της πλειοψηφικής αποδοχής των θέσεων του κυβερνητικού ή μη κυβερνητικού οργανισμού σε ποσοστό της τάξεως του 82% και αντιστοίχως της μειοψηφικής αποδοχής σε ποσοστό της τάξεως του εναπομείναντος 18% προήλθε από μια **πιλοτική έρευνα** (δηλαδή, σαν να είχαμε «τρέξει» αυτήν την πιλοτική έρευνα και να είχαμε βρει τα ποσοστά αυτά) η οποία θα προηγούντο της παρούσας. Στα πλαίσια της πιλοτικής αυτής έρευνας ένας συγκεκριμένος αριθμός φοιτητών –διαφορετικών από τους φοιτητές/συμμετέχοντες της προς παρουσίαση έρευνας– θα έπρεπε να απαντήσει σημειώνοντας τον αριθμό εκείνο (από 51 έως 99%) ο οποίος, κατά την προσωπική του άποψη, αντιπροσωπεύει το ποσοστό της πλειοψηφίας ή αντίστοιχα της μειοψηφίας (από 1 έως 49%) ως προς το πλαίσιο αποδοχής των θέσεων μιας ομάδας⁴. Έπρεπε, δηλαδή, να εκφράσουν την πλειοψηφική αποδοχή γράφοντας έναν αριθμό από το 51% έως το 99%, δεδομένου ότι το 50% εκφράζει έναν απόλυτο διχασμό όπου το 50% του ελληνικού λαού αποδέχεται τις θέσεις της εκάστοτε ομάδας και το υπόλοιπο 50% τις απορρίπτει⁵, το 100% μεταφράζεται σε μια απόλυτη αποδοχή των θέσεων αυτών, ενώ οι αριθμοί – ποσοστά κάτω του 50% εξ ορισμού δεν εκφράζουν μια πλειοψηφική αποδοχή. Από την άλλη πλευρά, καλούνταν να εκφράσουν τη μειοψηφική αποδοχή γράφοντας έναν αριθμό

---

² Τσιάμης Γεώργιος, «*Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής*», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειον Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. i.

³ Βλ. Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, “*Levels of Consensus and Majority and Minority Influence*”, *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

⁴ Βλ. Παράρτημα 2, σελ. 51.

⁵ Σύμφωνα με τον Martin Robin και συνεργ. (2002), στις περισσότερες περιπτώσεις, αλλά όχι κατ’ ανάγκη πάντοτε, η πλειονότητα αντιπροσωπεύει άνω του 50% του πληθυσμού.

από το 1% έως το 49%, δεδομένου ότι και πάλι το 50% εκφράζει τον απόλυτο διχασμό, το 0% μεταφράζεται σε απόλυτη απόρριψη των θέσεων της ομάδας, ενώ οι αριθμοί – ποσοστά άνω του 50% πάλι εξ ορισμού δεν είναι δυνατόν να εκφράσουν τη μειοψηφική αποδοχή. Για το ποσοστό της πλειοψηφικής ή μειοψηφικής αποδοχής ο Robin Martin και συνεργ. (2002) πραγματοποίησαν μια έρευνα⁶ στην οποία εξετάστη-καν δύο διαφορετικά επίπεδα πλειοψηφικής και μειοψηφικής αποδοχής θέσεων: ένα μεγάλο (82%-18%) και ένα μικρό (52%-48%). Στα πλαίσια της έρευνάς τους αυτής, στο πρώτο τους πείραμα βρήκαν ότι η πλειονοτική πηγή άσκησε μεγαλύτερη επιρροή από τη μειονοτική ανεξάρτητα από το επίπεδο αποδοχής. Στο δεύτερό τους πείραμα εξέτασαν τα αίτια του προηγούμενου ευρήματός τους με το να παρουσιάζουν στους συμμετέχοντές τους είτε μόνο την ταυτότητα της πηγής επιρροής («πλειονότητα», «μειονότητα»), είτε μόνο τα ποσοστά του επιπέδου αποδοχής, είτε και τα δύο. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι η μεγάλης κλίμακας επιρροή της πλειονότητας βρέθηκε και πάλι είτε όταν παρουσιάζονταν τόσο η ταυτότητα της πηγής επιρροής όσο και τα ποσοστά της αποδοχής των θέσεων από τον πληθυσμό, είτε όταν παρουσιαζόταν μόνο το επίπεδο αποδοχής (ποσοστά). Η επιρροή, όμως, αυτή της πλειονότητας α-ντίθετα δεν έκανε την εμφάνισή της όταν παρουσιαζόταν μόνη της η πληροφορία της ταυτότητας της πηγής επιρροής. Επιπρόσθετα, οι εν λόγω ερευνητές βρήκαν ότι αυτή η σημαντική πλειονοτική επιρροή οφειλόταν στην πληροφορία του επιπέδου αποδοχής των θέσεων της πλειονοτικής πηγής (ποσοστά) και συγκεκριμένα εξαιτίας του γε-γονότος ότι περισσότερο από το 50% του πληθυσμού αποδεχόταν τις θέσεις αυτές. Στο δε τρίτο πείραμα οι ερευνητές χειρίστηκαν την ποιότητα του εκπεμπόμενου μηνύματος («σκληρά» – πειστικά / «αδύναμα» – μη πειστικά επιχειρήματα) για να διαπιστώσουν την ύπαρξη ή όχι συστηματικής επεξεργασίας του εκπεμπόμενου αυτού μηνύματος της πηγής επιρροής από την πλευρά των συμμετεχόντων – υποκειμένων τους. Η ανεξάρτητη αυτή μεταβλητή της ποιότητας του μηνύματος επέδρασε με τη μειονότητα με επίπεδο αποδοχής θέσεων 18%. Όλα αυτά τα πειράματα δείχνουν ότι το επίπεδο της πλειοψηφικής και μειοψηφικής αποδοχής θέσεων έχει διαφορετικά αποτελέσματα στη πλειονοτική και μειονοτική επιρροή. Όσον αφορά στην πλειονοτική επιρροή, ένα ποσοστό αποδοχής της τάξεως άνω του 50% προκαλεί σαφέστατα συμμόρφωση, ενώ για μια μειονότητα το γεγονός της μικρής αριθμητικής αποδοχής των θέσεών της είναι ένα σαφές πλεονέκτημα, αφού οδηγεί σε λεπτομερή επεξεργα-

---

⁶ Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, "Levels of Consensus and Majority and Minority Influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

σία των θέσεων του εκπεμπόμενου μηνύματός της από την πλευρά του πληθυσμού – δέκτη του μηνύματος.

Όσον αφορά στην εν λόγω έρευνα, όπως προαναφέρθηκε, το ποσοστό της πλειοψηφικής αποδοχής που χρησιμοποιείται είναι το 82% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό της μειοψηφικής είναι το υπόλοιπο 18%. Χρησιμοποιείται, δηλαδή, το μεγάλο επίπεδο πλειοψηφικής και μειοψηφικής αποδοχής θέσεων έτσι όπως χρησιμοποιήθηκε παραπάνω στην έρευνα των Robin Martin, Antonis Gardikiotis και Miles Hewstone (2002). Βέβαια, για να αποφευχθούν πιθανά σφάλματα στα αποτελέσματα (αν τελικά υπήρχε δυνατότητα χορήγησης των ερωτηματολογίων της έρευνας) και παρανοήσεις από πλευράς συμμετεχόντων εξαιτίας αυθαίρετης υιοθέτησης κάποιων ποσοστών αποδοχής θέσεων, πλειοψηφικών ή μειοψηφικών, θεωρήθηκε σωστότερο τα ποσοστά αυτά να προκύψουν από μια πιλοτική έρευνα, οι διαδικασίες της οποίας θα παρουσιαστούν στο κεφάλαιο της μεθόδου που ακολουθεί ενώ η ακριβής μορφή του ερωτηματολογίου της παρουσιάζεται στο παράρτημα 2 στο τέλος της παρούσας εργασίας. Βέβαια, λόγω της φύσης της εν λόγω εργασίας τα ποσοστά αυτά (82-18%) υιοθετούνται στο ερωτηματολόγιο της προς παρουσίαση έρευνας σαν να είχαν προκύψει από την πιλοτική έρευνα που θα είχε προηγηθεί.

Το θέμα της σχέσης μεταξύ μεγέθους πηγής επιρροής και κοινωνικής επιρροής δεν είναι καινούργιο. Μελέτες στα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής που διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια των δεκαετιών '50 και '60 και οι οποίες καταπατήστηκαν με τη σχέση μεταξύ μεγέθους πλειονότητας και συμμόρφωσης βρήκαν μεικτά αποτελέσματα (π.χ. Asch, 1951; Kishinda, 1956; Rosenberg, 1961). Ορισμένοι, συγκεκριμένα, ερευνητές βρήκαν μια γραμμική σχέση μεταξύ μεγέθους ομάδας και ασκούμενης επιρροής (π.χ. Carlston, 1977; Gererd, Wilhelmy, & Conolley, 1968; Lascu, Bearden, & Rose, 1995; Nordholm, 1975), ενώ κάποιες άλλες έρευνας απέτυχαν να ανακαλύψουν μια τέτοια σχέση (π.χ. Goldberg, 1954; Kidd, 1958; Reis, Earing, Kent, & Nezlek, 1976). Μερικές από τις πιθανές εξηγήσεις για αυτά τα αντιφατικά ευρήματα είναι τα διαφορετικά έργα που χρησιμοποιήθηκαν, οι διαφορετικοί χειρισμοί της πηγής επιρροής, καθώς και η διαφορετική πρόσληψη της πλειονότητας από τους συμμετέχοντες (βλ. Campbell & Fairey, 1989; Insko, Drenan, Soloman, Smith, & Wade, 1983; Wilder, 1977). Επιπρόσθετα, πολυάριθμες σύγχρονες προσεγγίσεις έχουν εισάγει μαθηματικά μοντέλα για να καταδείξουν τη σχέση μεταξύ μεγέθους πηγής επιρροής και δυνατότητάς της να ασκεί κοινωνική επιρροή. Τα πιο διαδεδομένα από αυτά είναι το Social Impact Theory (SIT; Latané, 1996; Latané & Wolf, 1981; Wolf, 1985; Wolf & Latané, 1983) και το Social Influence Model (SIM; Tanford & Penrod, 1983, 1984). Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, το ποσοστό της επιρροής που ασκείται από μια πηγή εξαρτάται από έναν αριθμό μεταβλητών συμπεριλαμβανομένου και του α-

ριθμητικού μεγέθους της πηγής αυτής. Παρόλο που υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ των δύο αυτών θεωρητικών μοντέλων, και τα δύο μοιράζονται την κοινή υπόθεση ότι η κοινωνική επιρροή αυξάνεται σύμφωνα με το μέγεθος της πηγής επιρροής, παρόλο, επίσης, που διαφέρουν ως προς την εξέλιξη της καμπύλης αυτής της σχέσης και ως προς το μέγιστο επίπεδο της ασκούμενης επιρροής. Αξίζει να αναφερθεί, όμως, ότι τα μοντέλα αυτά δεν είναι καθόλου διαφωτιστικά ως προς τις διαδικασίες εμφάνισης και λειτουργίας του φαινομένου της κοινωνικής επιρροής (βλ. Mullen's, 1983, θεωρία της αυτο-προσοχής (self-attention) σαν μια εναλλακτική προσέγγιση).⁷

Οι πρώτες προσπάθειες για την εξήγηση της σχέσης μεταξύ μεγέθους ομάδας και συμμόρφωσης είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της λειτουργικής προσέγγισης της κοινωνικής επιρροής στα πλαίσια της οποίας πραγματοποιήθηκαν έρευνες για τη συμπεριφορά που αναπτύσσουν μικρές ομάδες. Η συγκεκριμένη προσέγγιση, η οποία βασίζεται στη θεωρία της κοινωνικής σύγκρισης⁸ του Festinger, πρεσβεύει ότι τα άτομα επιθυμούν να κατέχουν «σωστές» απόψεις, γεγονός το οποίο τα ωθεί να συγκρίνουν τα πιστεύω τους με τα αντίστοιχα πιστεύω άλλων ατόμων. Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτήν την οπτική, τα άτομα συμμορφώνονται με τις απόψεις των άλλων γιατί επιθυμούν να είναι αποδεκτά από την πλειονότητα (και ακολούθως για να αποφύγουν να χαρακτηριστούν ότι πρεσβεύουν μειονοτικές απόψεις και άρα ότι υπάγονται σε μια μειονότητα) και/ή επειδή πιστεύουν ότι η πλειονότητα είναι πιο σωστή και ακριβής από ό,τι εκείνα (Deutsch & Gerard, 1995). Όσο περισσότερο ένα άτομο είναι ε-ξαρτημένο από άλλους, είτε για λόγους κοινωνικής αποδοχής είτε εγκυρότητας από-ψεων και θέσεων, τόσο πιθανότερο είναι το άτομο αυτό να συμμορφωθεί με μια ομάδα. Πολλοί παράγοντες δύνανται να αυξήσουν μια τέτοια εξάρτηση ένας εκ των οποίων είναι το αριθμητικό μέγεθος της πλειονότητας. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ατόμων που συναποτελούν την πλειονότητα τόσο περισσότερο επιθυμητή γίνεται αυτή η τελευταία ως προς την ένταξη σε αυτήν και συνακόλουθα τόσο περισσότερο αυξάνεται η δυνατότητα των μελών της να ασκήσουν κοινωνική αποδοχή ή α-πόρριψη. Αυξάνοντας το μέγεθος της πλειονότητας αυξάνεται,

---

⁷ Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, "Levels of Consensus and Majority and Minority Influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

⁸ Σύμφωνα με Α. Χουντουμάδη – Λ. Πατεράκη («Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων», Εκδόσεις «Δωδώνη»): **social comparison = κοινωνική σύγκριση**. Όρος που προτάθηκε από τον L. Festinger και αναφέρεται στη διαδικασία όπου τα άτομα χρησιμοποιούν άλλους σαν πηγή σύγκρισης για να εκτιμήσουν τις δικές τους δεξιότητες, ιδιότητες και στάση, όταν η σύγκριση με αντικειμενικά κριτήρια δεν είναι εφικτή (σελ. 390).

ταυτόχρονα, η αξία της ως πηγής έγκυρων απόψεων και θέσεων (για μια κριτική των θέσεων αυτών, βλ. Turner, 1991).⁹

Στο σημείο, βέβαια, αυτό γεννιέται το ερώτημα αν το αριθμητικό μέγεθος είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τη μειονοτική επιρροή. Κάποιες μελέτες οι οποίες καταπιάστηκαν με αυτό το ερώτημα συνέκριναν μειονότητες οι οποίες αποτελούνταν είτε από ένα είτε από δύο άτομα και βρήκαν ότι οι μειονότητες των δύο ατόμων ασκούσαν μεγαλύτερη επιρροή από αυτές του ενός ατόμου (π.χ. Arbuhnnot & Wayner, 1982; Mugny & Papastamou, 1980). Οι Nemeth, Wachtler και Endicott (1977) βρήκαν ότι η αύξηση του μεγέθους μιας μειονότητας μπορεί να έχει θετικές και αρνητικές επιπτώσεις στο τρόπο που αυτή προσλαμβάνεται. Σε μια έρευνα χρωματικής αντίληψης, άτομα-μέλη μειονοτήτων διαφορετικού μεγέθους (μέγεθος που κυμαίνεται από ένα έως 4 άτομα) έδιναν λανθασμένες εκτιμήσεις σε μια σειρά παρουσιαζόμενων ερεθισμάτων (slides) (το μέγεθος της ομάδας ποίκιλλε από επτά έως 14). Οι Nemeth και συνεργ. βρήκαν ότι μια μειονότητα του ενός, δύο ή τεσσάρων ατόμων ασκούσε μεγαλύτερη επιρροή συγκριτικά με μια συνθήκη ελέγχου χωρίς την ύπαρξη πειραματικού συνεργού¹⁰, αλλά μια μειονότητα των τριών ατόμων άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή. Αναλύοντας το σύνολο των αποτελεσμάτων τους, οι ερευνητές βρήκαν ότι όσο μεγαλύτερο το μέγεθος της μειονότητας τόσο μεγαλύτερη η προσλαμβανόμενη ικανότητά της, αλλά αντίθετα η προσλαμβανόμενη εμπιστοσύνη (στο «πρόσωπό») της μειωνόταν. Αυξάνοντας το μέγεθος της μειονότητας μπορούμε να οδηγηθούμε σε προσλήψεις που είτε αυξάνουν είτε αντίθετα μειώνουν την ικανότητά της στο να επηρεάζει τους άλλους (βλ. επίσης Laughlin, 1988; Zdaniuk & Levine, 1996). Οι παραπάνω μελέτες εξέτασαν αριθμητικώς μικρές μειονότητες και έδειξαν ότι μια μειονότητα του ενός ατόμου ασκεί πολύ μικρή επιρροή.¹¹

Επιπρόσθετα, οι πολύ μικρές μειονότητες ενδέχεται να υποστούν δυσφήμιση ή ακόμα και γελοιοποίηση των θέσεών τους, αλλά από την άλλη μεριά μπορεί να υποστηριχτεί ότι το να είναι μια μειονότητα μικρή είναι ένα πλεονέκτημα. Πιο συγκεκριμένα, το να είναι μικρή μια μειονοτική πηγή επιρροής αυξάνει τη διακριτότητά της «στα μάτια» της πλειονότητας και στρέφει την προσοχή στο εναλλακτικό πλάνο που

---

⁹ Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, "Levels of Consensus and Majority and Minority Influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

¹⁰ Σύμφωνα με Α. Χουντουμάδη – Λ. Πατεράκη («Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων», Εκδόσεις «Δωδώνη»): **confederate = συνεργός**. Το άτομο που συνεργάζεται με τον ερευνητή προσποιούμενο ότι συμμετέχει στη μελέτη με την ιδιότητα του υποκειμένου. Η χρήση συνεργού είναι παραπλανητική για τα υποκείμενα της έρευνας τα οποία δεν γνωρίζουν τον πραγματικό ρόλο του συνεργού (σελ. 91).

¹¹ Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, "Levels of Consensus and Majority and Minority Influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

η πρώτη προτείνει (Moscovici, 1976). Επομένως, θα μπορούσε να υποτεθεί ότι μια μικρή μειονότητα, από τη στιγμή που αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα, που συμπεριφέρεται και «κινείται» με σταθερότητα και αυτοπεποίθηση ενδέχεται να ασκή-σει μεγαλύτερη επιρροή συγκριτικά με μια μεγαλύτερη μειονότητα.¹²

Οι περισσότερες από τις μελέτες που εξετάστηκαν παραπάνω επικεντρώθηκαν στο μέγεθος αποκλειστικά της πλειονότητας ή αποκλειστικά της μειονότητας χωρίς αναφορά στις πιθανές συσχετίσεις των δύο. Ένας άλλος τρόπος να εξεταστεί το εν λόγω θέμα, λοιπόν, είναι να εξεταστεί το απόλυτο μέγεθος της πλειονότητας και της μειονότητας και επίσης η διαφορά μεταξύ των δύο. Η σημαντικότητα διερεύνησης του εν λόγω θέματος καταφαίνεται στη μελέτη των Nemeth και συνεργ. (1977), η οποία περιγράφηκε παραπάνω, που ποίκιλλε το μέγεθος της μειονότητας από ένα έως τέσσερα άτομα. Οι πειραματικές ομάδες είχαν τον ακόλουθο συνδυασμό πειραματικών συνεργών/ανυποψίαστων υποκειμένων: 1/6, 2/8, 3/9 και 4/10 με τα εξής συνα-κόλουθα ποσοστά μειονότητας/πλειονότητας: 14.3/85.7%, 25/75%, 33.3/66.7% και 40/60%. Ενώ το απόλυτο μέγεθος της πλειονότητας και της μειονότητας αυξανόταν κατά μήκος των ομάδων, η σχετική διαφορά μεταξύ των δύο (ενν. πλειονότητας και μειονότητας) μειονόταν (71.4%, 50%, 33.4% και 20%). Επίσης, οι Clark και Maass (1990) διεξήγαγαν δύο μελέτες στις οποίες διαφοροποιούσαν το μέγεθος πλειονότητας και μειονότητας. Και στις δύο μελέτες το μέγεθος της πλειονότητας ποίκιλλε από τέσσερα, οκτώ και 12 άτομα, ενώ το μέγεθος της μειονότητας κρατήθηκε σταθερό στα δύο άτομα (έχοντας σαν αποτέλεσμα τον εξής ποσοστιαίο διαχωρισμό μειονότητας/πλειονότητας: 67/33%, 80/20% και 86/14%). Αυτό το οποίο είναι αξιοπρόσεκτο στις μελέτες αυτές είναι ότι αυξάνοντας το απόλυτο μέγεθος είτε της μειονότητας είτε της πλειονότητας δεν είχε το ίδιο αποτέλεσμα στη σχετική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων. Όταν το μέγεθος της πλειονότητας ή μειονότητας παρουσιάζεται σαν ποσοστό ενός πληθυσμού (όπως για παράδειγμα σε εκλογές) τότε η γνώση του (ποσοστιαίου) μεγέθους μιας ομάδας μπορεί, βεβαίως, να χρησιμοποιηθεί σαν δείκτης του μεγέθους της άλλης ομάδας.¹³

Το «ξεμπέρδεμα» του απόλυτου και σχετικού μεγέθους της πλειονότητας και μειονότητας απετέλεσε ένα γενικότερο πρόβλημα στη σχετική βιβλιογραφία και καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολο να εξαχθούν σταθερά συμπεράσματα από αυτές τις μελέτες. Μια μέθοδος να αποφευχθούν τέτοιου είδους προβλήματα είναι να εκφραστεί το

---

¹² Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, "Levels of Consensus and Majority and Minority Influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

¹³ Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, "Levels of Consensus and Majority and Minority Influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

πλειονοτικό και μειονοτικό μέγεθος σε ποσοστά. Η Mackie (1987, πείραμα 2) διεξήγαγε μία από τις λιγιστές έρευνες που έχουν επιχειρήσει κάτι τέτοιο. Εξέτασε το επίπεδο της αποδοχής στην πλειονοτική επιρροή. Δύο ομάδες συγκρίθηκαν, μία πλειοψηφία της τάξεως του 82% και μία της τάξεως του 64%, αλλά καμία στατιστικά σημαντική διαφορά δεν βρέθηκε στα αποτελέσματα. Η Mackie (1987) υποστήριξε ότι η έλλειψη διαφοράς μεταξύ των δύο πλειοψηφικών ποσοστών, 82% και 64%, μπορούσε πιθανώς να αποδοθεί στο γεγονός ότι και στις δύο περιπτώσεις η πλειονότητα ήταν ευδιάκριτη (δηλ. 31% και 13%, αντίστοιχα, πάνω από μια απλή πλειοψηφία της τάξεως του 51%).¹⁴

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών δεκαετιών ένα σημαντικό ποσοστό ερευνών συνέκρινε την κοινωνική επιρροή που ασκούν οι πλειονότητες με αυτήν που ασκείται από τις μειονότητες (Maass & Clark, 1984; Levine & Russo, 1987; Moscovici, Mucchi-Faina, & Maass, 1994), οδηγώντας σε ένα σύνολο ευρέως διαδεδομένων και αποδεχόμενων συμπερασμάτων, όπως για παράδειγμα ότι οι μειονότητες που χαρακτηρίζονται από τη σταθερότητα της συμπεριφοράς τους προκαλούν περισσότερο αποκλίνουσα¹⁵ (cf. Nemeth, 1986) και βαθιά σκέψη, καθώς και περισσότερο διάχυτη και εκτεινόμενη χρονικά αλλαγή γνώμης και στάσης (π.χ. Crano & Chen, 1998; Moscovici *et al.*, 1994) από ό,τι παρεμφερείς πλειονότητες. Για τους περισσότερους από μας η διάκριση μεταξύ μιας μειονότητας και μιας πλειονότητας φαίνεται να είναι αρκετά προφανής, αφού θεωρούμε ότι μία μειονοτική θέση προέρχεται από μία υπο-ομάδα η οποία είναι αριθμητικά μικρότερη από την αντίστοιχη ομάδα από την οποία προέρχεται μια πλειονοτική θέση. Ακόμα και μια βιαστική μελέτη της σχετικής με τη μειονοτική επιρροή βιβλιογραφίας θα μας υποδείκνυε ότι αυτό το αριθμητικό κριτήριο προσδιορισμού της μειονοτικής πηγής είναι κοινός τόπος ή καλύτερα το πιο διαδεδομένο. Φυσικά, όμως δεν είναι και το μοναδικό. Για παράδειγμα, οι Worchel, Grossman και Coutant (1994, σελ. 98) επεσήμαναν τουλάχιστον δύο ποιοτικά διαφορετικούς τρόπους προσδιορισμού μιας μειονότητας. Ο πρώτος υπαγορεύεται από τη σχετική συχνότητα, όπως παραπάνω. Ο δεύτερος τρόπος έχει να κάνει με τη σχετική δύναμη· με άλλα λόγια, μία μειονοτική ομάδα έχει σχετικά λιγότερη δύναμη συγκριτικά με την επικρατούσα πλειονοτική ομάδα. Αξίζει, βέβαια, να αναφερθεί ότι μεγαλύτεροι αριθμοί δεν είναι πανάκεια ότι εκφράζουν και

¹⁴ Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, "Levels of Consensus and Majority and Minority Influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 645-665, 2002.

¹⁵ Σύμφωνα με Α. Χουντουμάδη – Λ. Πατεράκη («Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων», Εκδόσεις «Δωδώνη»): **divergent thinking = αποκλίνουσα σκέψη**. Δημιουργική και πρωτότυπη σκέψη, που δεν συγκλίνει σε μια λύση ενός προβλήματος, αλλά παρουσιάζει πολλές εναλλακτικές προτάσεις (σελ. 128).

μεγαλύτερη δύναμη. Από τη μεριά του ο Moscovici (1994) έχει εκφράσει την προτίμησή του στον δεύτερο τρόπο προσδιορισμού των μειονοτήτων. Ο Norbert L. Kerr (2002) τονίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο κάποιος ορίζει μια μειονότητα έχει να κάνει με ψυχολογικούς παράγοντες.¹⁶

Ένα βασικό, βεβαίως, ερώτημα που γεννιέται δεν είναι το ποια κριτήρια τελικά χρησιμοποιούμε για να ορίσουμε μια μειονότητα και το αν το αριθμητικό είναι το σωστότερο, αλλά κατά πόσο μια μειονότητα αριθμητικώς προσδιορισμένη μπορεί να ασκήσει επιρροή. Ο Serge Moscovici (π.χ. 1976) προτείνει μια απάντηση: υποστηρίζει ότι οι μειονότητες μπορούν να επηρεάσουν τις πλειονότητες αρκεί να συγκρουστούν μαζί τους. Ο Norbert L. Kerr (2002) διεξήγαγε μια έρευνα στην οποία συνέκρινε το βαθμό κοινωνικής επιρροής που ασκείται από τους λεγόμενους «ενεργητικούς» και «παθητικούς» συνηγόρους. Για τις ανάγκες της εν λόγω έρευνας, οι παθητικοί συνηγόροι μιας μειονοτικής (ή πλειονοτικής) υπο-ομάδας υποστηρίζουν μια θέση η οποία είναι σχετικά μη δημοφιλής (ή δημοφιλής) γενικά. Παρόλα αυτά, δεν γνωρίζουν τη σχετική δημοτικότητα που απολαμβάνουν οι θέσεις τους, δεν αλληλεξαρτώνται με άλλους στην ομάδα υπαγωγής τους και δεν περιμένουν να αλληλεπιδράσουν με άλλους στα πλαίσια της ομάδας τους αυτής (τουλάχιστον όχι με τρόπο που να μαθευτούν οι απόψεις τους στους άλλους). Οι ενεργοί, από την άλλη, συνηγόροι γνωρίζουν τη σχετική δημοτικότητα των απόψεών τους, αλληλεξαρτώνται με άλλους στην ομάδα υπαγωγής τους, περιμένουν να αλληλεπιδράσουν με τους άλλους με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκαλύψουν τις θέσεις τους και τα αποτελέσματά τους ενδέχεται να εξαρτώνται από τη συμφωνία/διαφωνία των άλλων. Είναι όταν ο τελευταίος, δηλαδή, ο ενεργητικός συνηγόρος υιοθετεί μία μη δημοφιλή, μειονοτική θέση που έρχεται η θεωρία της σύγκρουσης¹⁷ του Moscovici (1980, 1985) να αποδώσει δυνατότητα απόκτησης ειδικής δύναμης και δυνατότητα καθοδήγησης της προσοχής μίας ομάδας-στόχου κοινωνικής επιρροής. Στην συγκεκριμένη έρευνα του Kerr (2002) εξετάστηκε ο εν δυνάμει μετριοπαθής ρόλος του ενεργητικού ή παθητικού χαρακτήρα ενός συνηγόρου πάνω στην αλλαγή γνώμης. Όταν το εκπεμπόμενο μήνυμα ήταν πολύ σχετικό στον στόχο επιρροής, το μόνο που είχε σημασία ήταν η ποιότητα των επιχειρημάτων της πηγής επιρροής (δηλ. πλειονότητα $\approx$ μειονότητα, ενεργητική πηγή = παθητική πηγή). Όταν, από την άλλη, το εκπεμπόμενο μήνυμα δεν ήταν πολύ σχετικό στον στόχο επιρροής, οι ενεργητικές και παθητικές πηγές επιρροής είχαν διαφορετικές επιπτώσεις: πρώτον, οι ενεργείς πηγές προκάλεσαν την προσοχή στην ποιότητα της επιχειρημα-

¹⁶ Kerr L. Norbert, "When is a minority a minority? Active versus passive minority advocacy and social influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 471-483, 2002.

¹⁷ Βλ. παρακάτω σελ. 22.

τολογίας για τις μειονότητες και ευριστική¹⁸ ενδοτικότητα¹⁹ για τις πλειονότητες. Δεύτερον, οι παθητικές πηγές δεν επέδρασαν τόσο στη δημοτικότητα της υιοθετούμενης θέσης όσο και στην ποιότητα της επιχειρηματολογίας της πηγής επιρροής.²⁰

Επιπρόσθετα, οι Robin Martin και Miles Hewstone (2003) διεξήγαγαν δύο πειράματα έτσι ώστε να εξετάσουν το βαθμό επεξεργασίας του προσλαμβανόμενου μηνύματος προερχόμενο από τη διαμορφούμενη επικοινωνία που αναπτύσσει μια αριθμητική πλειονότητα ή μια μειονότητα. Και τα δύο τους πειράματα διασταύρωσαν την ταυτότητα της πηγής επιρροής (πλειονότητα/μειονότητα) με την ποιότητα του εκπεμπόμενου μηνύματος (άκαμπτα/ευλύγιστα επιχειρήματα) για να διαπιστώσουν ποια ταυτότητα πηγής σχετίζεται με τη συστηματική επεξεργασία. Το πρώτο τους πείραμα έδειξε μια σχετική διαφορά μεταξύ άκαμπτων και ευλύγιστων μηνυμάτων, κάτι το οποίο αποδεικνύει την εμφάνιση συστηματικής επεξεργασίας για τη μειονότητα, ανεξαρτήτως κατεύθυνσης μηνύματος²¹, αλλά όχι για την πλειονότητα. Το δεύτερο πείραμα έδειξε ότι το αποτέλεσμα του εκπεμπόμενου μηνύματος μετριάζεται όταν μία πλειονότητα ή μειονότητα οδηγεί σε συστηματική επεξεργασία. Όταν το μήνυμα προκαλούσε ένα αρνητικό προσωπικό αποτέλεσμα ερχόμενο σε αντίθεση με το προσωπικό ενδιαφέρον του εκάστοτε ατόμου, η συστηματική επεξεργασία εμφανίστηκε μόνο για την πλειονοτική πηγή όταν, όμως, το μήνυμα δεν υποστήριζε ένα αρνητικό προσωπικό αποτέλεσμα, η συστηματική επεξεργασία εμφανίστηκε μόνο για τη μειονοτική πηγή. Επομένως, το σημείο κλειδί αυτής της έρευνας, που υποδεικνύει το κατά πόσο μια πλειονοτική ή μειονοτική πηγή οδηγεί σε επεξεργασία μηνύματος, είναι το κατά πόσο το θέμα του μηνύματος αυτού επιφέρει αμυντικές διαδικασίες εκ μέρους των

---

¹⁸ Σύμφωνα με Α. Χουντουμάδη – Λ. Πατεράκη («Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων», Εκδόσεις «Δωδώνη»): **heuristic = ευριστικός**. Ιδέα, θεωρία ή μέθοδος διδασκαλίας, που παροτρύνει σε παραπέρα σκέψη, δημιουργία και ανακάλυψη (σελ. 197).

¹⁹ Σύμφωνα με Α. Χουντουμάδη – Λ. Πατεράκη («Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων», Εκδόσεις «Δωδώνη»): **compliance = ενδοτικότητα**. Τάση που παρατηρείται σε άτομα, να συμμορφώνονται σε διάφορες κοινωνικές επιταγές προκειμένου να αποφύγουν μια τιμωρία ή να αποκομίσουν κάποιο όφελος, ενώ δεν ασπάζονται απαραίτητα τις επιταγές αυτές (σελ. 87).

²⁰ Kerr L. Norbert, "When is a minority a minority? Active versus passive minority advocacy and social influence", *European Journal of Social Psychology*, **32**, 471-483, 2002.

²¹ Το πείραμα χρησιμοποίησε το παράδειγμα της έρευνας πάνω στα ζώα, απόφαση η οποία προήλθε βάσει ενός προ-τεστ που διεξήχθη. Σε αυτό το τελευταίο βρέθηκε ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα μαθητές χωρίστηκαν σε αυτούς που ήταν υπέρ και σε αυτούς που ήταν κατά με το συγκεκριμένο θέμα. Η κατεύθυνση του μηνύματος (pro-animal research message), λοιπόν, θα ερχόταν είτε σε αντίθεση με τους μαθητές που αρχικά ήταν αντίθετοι με την έρευνα πάνω στα ζώα (counter-attitudinal) είτε δεν θα ερχόταν σε αντίθεση από τη στιγμή που οι μαθητές αρχικά δεν θα ήταν αντίθετοι με την έρευνα στα ζώα (pro-attitudinal).

ατόμων-δεκτών του εν λόγω μηνύματος, διαδικασίες οι οποίες «πυροδοτούνται» από το προσωπικό ενδιαφέρον του εκάστοτε ατόμου.²²

Οι Carsten K. W. De Dreu, Nanne K. De Vries, Ernestine H. Gordijn και Mieke S. Schuurman (1999) διεξήγαγαν μια έρευνα που αφορούσε την αλλαγή στάσης²³ κα-τευθυνόμενη από μια πλειονοτική ή μειονοτική ομάδα ως αποτέλεσμα συγκλίνουσας ή αποκλίνουσας επεξεργασίας μηνύματος. Συγκεκριμένα, οι ερευνητές τοποθέτησαν τους συμμετέχοντες φοιτητές τους μπροστά σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές οι οποίοι θα καθοδηγούσαν βήμα προς βήμα τη διαδικασία και θα μετρούσαν το χρόνο αντί-δρασης των υποκειμένων αυτών στο προς επίλυση έργο. Συγκεκριμένα, οι φοιτητές δέχτηκαν τέσσερις προτάσεις που ενισχύουν την αύξηση της μελέτης στο πανεπιστή-μιο στο οποίο φοιτούσαν. Αφού προηγούνταν οι οδηγίες πληκτρολόγησης – απάντη-σης στον Η/Υ, στη συνέχεια τους παρουσιαζόταν η πληροφορία ότι οι προτάσεις που θα ακολουθούσαν (οι τέσσερις για τις οποίες έγινε λόγος πριν) αποτελούσαν θέσεις είτε της πλειονότητας (82%) των ατόμων που υποτίθεται ότι σε προηγούμενη μελέτη είχαν συμμετάσχει και τοποθετηθεί σε αυτό το θέμα είτε της μειονότητάς τους (18%). Έπειτα, τους παρουσιάζονταν οι προτάσεις περί αύξησης της μελέτης στο πανεπι-στήμιο και σε κάποιους συμμετέχοντες ζητήθηκε να προτείνουν δύο υποστηρικτικά ε-πιχειρήματα (συγκλίνουσα επεξεργασία) για τις εν λόγω προτάσεις (αφού πρώτα τις διαβάσουν προσεκτικά), σε κάποιους τους ζητήθηκε να προτείνουν 2 εναλλακτικές προτάσεις (αποκλίνουσα επεξεργασία), ενώ στους υπόλοιπους δεν δόθηκε καμιά ο-δηγία επεξεργασίας (συνθήκη ελέγχου χωρίς οδηγίες). Μετά τον εν λόγω χειρισμό, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε μια σειρά από ερωτήσεις στάσεων και κάποιες επιπρόσθετες εξαρτημένες μετρήσεις ολοκλήρωσαν το πείραμα. Τα αποτε-λέσματα της εν λόγω έρευνας έδειξαν ότι τα πλειονοτικά επιχειρήματα επέδρασαν στις στάσεις των συμμετεχόντων περισσότερο πάνω στις άμεσες προτάσεις (προτά-σεις που συνδέονται άμεσα με το θέμα που υποστηρίζει εναλλακτικά στο πείραμα η

---

²² Martin Robin & Hewstone Miles, "Majority versus minority influence: When, not whether, source status instigates heuristic or systematic processing", *European Journal of Social Psychology*, **33**, 313-330, 2003.

²³ Σύμφωνα με Α. Χουντουμάδη – Λ. Πατεράκη («Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων», Εκδόσεις «Δωδώνη»): **attitude = στάση**. Η σταθερή προδιάθεση ενός ατόμου απέναντι σε μια κατηγορία ατόμων, αντικειμένων ή καταστάσεων, που καθορίζει τις αντιδράσεις του και διαμορφώνεται από τις εμπειρίες με το περιβάλλον (σελ. 43). **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Η παράδοση*, Τόμος Β', Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.», Αθήνα, κεφάλαιο 13: «Το φαινόμενο της πειθούς: οι κοινωνικές στάσεις και η αλλαγή τους».

πλειονότητα-82% ή η μειονότητα-18%)²⁴ από ό,τι στις έμμεσες προτάσεις (προτάσεις που συνδέονται έμμεσα με το θέμα) εξαιτίας της συγκλίνουσας επεξεργασίας μηνύματος, ενώ τα μειονοτικά επιχειρήματα επηρέασαν τις στάσεις περισσότερο στις έμμεσες προτάσεις παρά στις άμεσες εξαιτίας τις αποκλίνουσας επεξεργασίας μηνύματος και της επιθυμίας των συμμετεχόντων να αποφύγουν την ταύτιση με τη (μειονοτική) πηγή.

Στην προαναφερθείσα έρευνα των Carsten K. W. De Dreu, Nanne K. De Vries, Ernestine H. Gordijn και Mieke S. Schuurman (1999) κάναμε αναφορά στις **άμεσες και έμμεσες προτάσεις**, στις προτάσεις, δηλαδή, εκείνες που συνδέονται άμεσα και λιγότερο άμεσα με τις θέσεις τις οποίες υποστηρίζει μια πηγή επιρροής. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούν τα κυριότερα ευρήματα της έρευνας των Σ. Παπαστάμου και Γκ. Μιούνυ (2001)²⁵ για τη μειονοτική επιρροή. Πιο συγκεκριμένα, η μειονότητα προκαλεί στη σχέση της με τον πληθυσμό μια κοινωνική σύγκρουση. Πώς όμως την ξεπερνά ο πληθυσμός; Όταν η μειονότητα είναι ευλύγιστη στις διαπραγματεύσεις της με τον πληθυσμό στην προσπάθειά της για άσκηση επιρροής, μετριάζοντας δηλαδή τη σύγκρουση, ο πληθυσμός πλησιάζει χωρίς καμιά δυσκολία τις θέσεις της μειονότητας, τόσο αυτές που εγγράφονται άμεσα στην ομιλία της (άμεσες προτάσεις) όσο και αυτές που αρνείται πιο έμμεσα (έμμεσες προτάσεις). Όταν η μειονότητα είναι άκαμπτη στις διαπραγματεύσεις της και υποστηρίζει απόψεις που μερικές από αυτές έρχονται σε έντονη αντίθεση με την ιδεολογική τοποθέτηση του πληθυσμού, εμφανίζεται ένα διπλό φαινόμενο: ο πληθυσμός αρνείται να προσεγγίσει τις θέσεις που υποστηρίζει η μειονότητα (η μειονότητα ασκεί ελάχιστη έως αρνητική επιρροή στις άμεσες προτάσεις), ενώ δέχεται να απορρίψει κατηγορηματικά τις θέσεις που έμμεσα αρνείται η συγκεκριμένη μειονότητα (η μειονότητα ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στις έμμεσες προτάσεις: πείθει τον πληθυσμό να αρνηθεί αυτά που πρέπει να αρνηθεί). Με άλλα λόγια, τα υποκείμενα αρνούνται την κυρίαρχη ιδεολογική τοποθέτηση χωρίς αυτό να σημαίνει ότι συμμερίζονται τις θέσεις που εκφράζει η μειονότητα. Αυτό, βέβαια, δεν φαίνεται να ισχύει παρά για μια άκαμπτη μειονότητα που παρουσιάζει έντονη α-διαλλαξία στις σχέσεις της με τον πληθυσμό. Ωθεί, λοιπόν, τα υποκείμενα να αναρωτηθούν σχετικά με την προτεινόμενη εναλλακτική λύση και να αλλάξουν ορισμένες από τις απαντήσεις τους: η μειονότητα όντως τους πείθει για τις θέσεις που πρέπει να απορρίψουν.

---

²⁴ K. W. De Dreu Carsten, K. De Vries Nanne, H. Gordijn Ernestine & S. Schuurman Mieke, "Convergent and Divergent Processing of Majority and Minority arguments: effects on focal and related attitudes", *European Journal of Social Psychology*, **29**, 329-348, 1999.

²⁵ Βλ. παρακάτω την αναφορά στην κοινωνιοψυχολογική και πειραματική προσέγγιση της κοινωνικής επιρροής και συμπεριφοράς των μειονοτήτων του Παπαστάμου & Μιούνυ (2001) (σελ. 23).

Απορρίπτουν, λοιπόν, περισσότερο από ότι στη συνθήκη ευλυγισίας (ευλύγιστη μειονότητα) τις θέσεις που επικρατούν στο δεδομένο κοινωνικό σύστημα, αλλά δέχονται λιγότερο την εναλλακτική λύση που αμφισβητεί έντονα το σύστημα αξιών τους. Από την άλλη, όταν οι περιστάσεις τονίζουν το συγκρουσιακό χαρακτήρα της σχέσης μειονότητας/πληθυσμού, τα αποτελέσματα της ευλυγισίας και της ακαμψίας διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Χωρίς να χάσει τίποτα από την πειθώ της στις ά-μεσες προτάσεις που εκφράζουν τις θέσεις της, η ευλύγιστη μειονότητα πείθει ακόμα περισσότερο τα υποκείμενα ότι πρέπει να απορρίψουν τις θέσεις που εκφράζουν την άρχουσα ιδεολογία στις έμμεσες προτάσεις. Φαίνεται, λοιπόν, ότι το πλαίσιο μιας έντονης αντίθεσης ανάμεσα στη μειονότητα και τον πληθυσμό απαιτεί ευλύγιστη διαπραγμάτευση. Πράγματι, σε ένα τέτοιο κοινωνικό πλαίσιο η επιρροή της άκαμπτης μειονότητας μειώνεται, ακόμα και στις έμμεσες προτάσεις όπου συνήθως φαίνεται ιδιαίτερα αποτελεσματική. Ο αντίκτυπος της ακαμψίας καθορίζεται λοιπόν και αυτός από το τι περιμένουν τα υποκείμενα όταν εγγράφονται σε μια παρόμοια σχέση: όταν περιμένουν ότι θα μπορέσουν να ασκήσουν επιρροή στη μειονότητα, τα αποτελέσματα που χαρακτηρίζουν κατά κανόνα την ακαμψία εντείνονται ακόμα περισσότερο. Ένα άλλο ακόμη συμπέρασμα είναι ότι όταν οι μειονότητες εμφανίζονται να έχουν μόνο μια κοινή κατηγορική υπαγωγή με τον πληθυσμό δεν εντείνεται μόνο η άρνηση μιας ταύτισης του τελευταίου με την πηγή κοινωνικής επιρροής, αλλά προκαλείται και μια προσπάθεια διαφοροποίησης του πληθυσμού αυτού.²⁶

Επιπρόσθετα, οι πρόσφατες μελέτες των διομαδικών σχέσεων (Doise, 1976· Tajfel, 1978) έκαναν φανερή τη σημαντικότητα της έννοιας της κοινωνικής ταυτότητας²⁷: τα άτομα ταυτίζονται με κοινωνικές ομάδες και κατηγορίες και ορίζουν τη δική τους ταυτότητα. Η προέκταση αυτής της υπόθεσης στις σχέσεις κοινωνικής επιρροής γίνεται λοιπόν πολύ εύκολα: οι συμπεριφορές προσέγγισης ή αποφυγής μιας πηγής, που αποκαλούμε επιρροή, συνίστανται στην πραγματικότητα σε έναν **επανορισμό**, σε ένα ιδιότυπο πλαίσιο, **της κοινωνικής ταυτότητας**. Όταν κανείς επηρεάζεται από μια πηγή σημαίνει ότι, εν μέρει τουλάχιστον, ταυτίζεται μαζί της, και ότι αποδίδει στον εαυτό του τα στερεότυπα χαρακτηριστικά αυτών των ομάδων ή κατηγοριών. Αυτές οι

---

²⁶ Παπαστάμου Στάμος – Μιούνη Γκ., «Μειονότητες και Εξουσία: Μια Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων», Β' Έκδοση, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, σελ. 144-145, 161-162, 186-187, 230-231.

²⁷ Βλ. παραπομπή 58, σελ. 26-27.

ταυτίσεις εμφανίζονται λοιπόν στο πλαίσιο των διομαδικών²⁸ σχέσεων. Από τη στιγμή, λοιπόν, που η επιρροή επανορίζει στην πραγματικότητα την κοινωνιοψυχολογική ταυτότητα, τα αυτοαποδιδόμενα στερεότυπα χαρακτηριστικά των μειονοτήτων (που σε αυτήν την περίπτωση προσλαμβάνουν αρνητικές αποχρώσεις) παρεμποδίζουν²⁹ σημαντικά τη διάδοση της καινοτομίας.³⁰

Από το σημείο αυτό και έπειτα θα παρουσιαστούν οι σπουδαιότερες θεωρητικές προσεγγίσεις για το φαινόμενο της κοινωνικής επιρροής, ξεκινώντας από το «**λειτουργικό**» μοντέλο, έτσι όπως προτάθηκε από τον S. Moscovici (1979) στο βιβλίο του για την «ψυχολογία των ενεργών μειονοτήτων». Φυσικά κάθε επιστημονική προσπάθεια επηρεάζεται άμεσα από τις ανάγκες της κοινωνίας και της εποχής μέσα στις οποίες αναπτύσσεται³¹. Το λειτουργικό μοντέλο αναπτύχθηκε κυρίως μέσα στην αμερικανική κοινωνία, μια κοινωνία της οποίας οι πολίτες είχαν διαφορετικές εθνικές προελεύσεις. Το κύριο πρόβλημα είναι η «αμερικανοποίηση» (Paicheler G., 1985) αυτών των ατόμων, η ομοιογενοποίηση και η συνοχή τους. το λειτουργικό μοντέλο προσπάθησε αυτές τις ανάγκες να εξυπηρετήσει.³² Το μοντέλο αυτό θεωρεί ότι τα κοινωνικά συστήματα είναι δοσμένα (χωρίς καμιά ιστορική προοπτική) και όπτιμα (άκριτη αφομοίωση των ερευνητών), με συνέπεια τα κριτήρια κοινωνικής κανονικότητας και παρέκκλισης να αποτελούν απόλυτα, μια και η πρώτη αξιολογείται λειτουργική, ενώ η δεύτερη μη λειτουργική. Αντιλαμβάνεται εύκολα κανείς ποια θέση δίνει αυτό το μοντέλο στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής: αφορούν τον κοινωνικό έλεγχο που ε-

²⁸ Παπαστάμου Στάμος, *Διομαδικές Σχέσεις*, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Ε΄ Έκδοση, Εκδόσεις «Οδυσσεάς»: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Α΄ Έκδοση: Απρίλιος 1990, ΣΤ΄ Έκδοση: Μάρτιος, 1999.

²⁹ Μπορούμε εκ νέου να φανταστούμε κοινωνικά πλαίσια που να είναι σε θέση να αντιστρέψουν την παρέμβαση αυτών των αποχρώσεων. Όπως για παράδειγμα, η διασάφηση μιας νόρμας κοινωνικής αλλαγής, η κεντροθέτηση σε μια πολιτική μόνο διάσταση ή στο περιεχόμενο ενός μηνύματος πηγής επιρροής και όχι στην μειονοτική ταυτότητα της πηγής αυτής: η μειονότητα μπορεί σε αυτήν την περίπτωση να εγγράψει τα σχέδιά της στην **ιστορία** και να φέρει κοντά της ορισμένα άτομα που εκτιμούν θετικά την ταύτισή τους μαζί της. Για τον ίδιο λόγο, η ακαμψία ασκεί επιρροή όταν τα υποκείμενα πιστεύουν ότι υπάρχουν πολλές κοινωνικές υπαγωγές που είναι κοινές γι' αυτά και για τη μειονότητα.

³⁰ Παπαστάμου Στάμος – Μιούνυ Γκ., «*Μειονότητες και Εξουσία: Μια Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων*», Β΄ Έκδοση, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, σελ. 236.

³¹ Βλ. Παπαστάμου Στάμος, «*Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις*», Τόμος Α΄, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, Μέρος Πρώτο, κεφάλαιο 2: «Κοινωνική ψυχολογία και ιδεολογία», σελ. 185-288.

³² Τσιάμης Γεώργιος, «*Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής*», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειον Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. ii.

ξασφαλίζει τις σταθερές, συναινετικές και σύμφωνες με τις κοινωνικές νόρμες ανταλλαγές³³. Οι διαδικασίες που μελετώνται αναφέρονται σε σχέσεις εξουσίας, παρότι αυτές οι σχέσεις, εφόσον θεωρούνται αυταπόδεικτες, συγκαλύπτονται θεωρητικά. Η εξήγηση που δίνεται βασίζεται στις άμεσες διατομικές σχέσεις, ενώ οι ανεξάρτητες μεταβλητές ορίζουν την εξάρτηση του στόχου από την πηγή επιρροής και ανάγονται πάντοτε στην υπεροχή της δεύτερης απέναντι στην πρώτη. Η εξάρτηση εκφράζει στην πραγματικότητα μια διαφορά βάσει μιας κλίμακας κοινωνικού αναστήματος. Θεωρητικά, δηλαδή, μόνο το ανώτερο άτομο ή η ανώτερη ομάδα, σε μια τέτοια κλίμακα, μπορούν να επηρεάσουν ένα κατώτερο άτομο ή μια κατώτερη ομάδα: η ασυμμετρία των θέσεων οδηγεί σε ασυμμετρία επιρροής. Η επιρροή δεν είναι, δηλαδή, παρά μια έκφραση, σε ένα άλλο πεδίο, των σχέσεων εξουσίας. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, φαίνεται ότι μια θεωρία της κοινωνικής επιρροής των μειονοτήτων δεν είναι ούτε εφικτή (εξαιτίας της αναγωγής της επιρροής στην άσκηση μιας εξουσίας), αλλά ούτε και αναγκαία (αφού πιστεύεται ότι σκοπός της επιρροής είναι ο κοινωνικός έλεγχος που ασκεί ένα όπτιμο σταθερό κοινωνικό σύστημα, και όχι η δυναμική των διαδικασιών καινοτομίας).³⁴ Η κοινωνική επιρροή έρχεται να μειώσει τις καταστάσεις της ατομικής βεβαιότητας. Κύριος στόχος της είναι η επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Ο άνθρωπος θέλει να επικυρώνει τις απόψεις του μέσα από τα αντικειμενικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Όταν αυτό δεν είναι εφικτό, το άτομο στρέφει την προσοχή του προς τους άλλους (βλ. **θεωρία κοινωνικής σύγκρισης, Festinger**³⁵, 1954). Η κοινωνική συναίνεση είναι σε αυτήν την περίπτωση το υποκατάστατο και το εχέγγυο της αντικειμενικότητας.³⁶

---

³³ Τούτο εξηγεί το γεγονός ότι το αποκλειστικό επίκεντρο των ερευνών που εντάσσονται σε αυτό το μοντέλο είναι **οι διαδικασίες της κοινωνικής ομοιομόρφωσης (διαδικασία κανονικοποίησης)** καθώς και **οι διαδικασίες περιορισμού της κοινωνικής παρέκκλισης (πιέσεις για κοινωνική συμμόρφωση)**.

³⁴ Παπαστάμου Στάμος – Μιούνη Γκ., «*Μειονότητες και Εξουσία: Μια Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων*», Β΄ Έκδοση, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, σελ. 45-47.

³⁵ Βλ. Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Η παράδοση*, Τόμος Β΄, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.», Αθήνα, κεφάλαιο 17, το σχετικό με τη θεωρία κοινωνικής σύγκρισης του Leon Festinger. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, «*Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις*», Τόμος Α΄, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, Μέρος Πρώτο, κεφάλαιο 2: «Κοινωνική ψυχολογία και ι-δεολογία», σελ. 185-288. **Βλ. επίσης:** παραπομπή 19, σελ. .

³⁶ Τσιάμης Γεώργιος, «*Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής*», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειον Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. ii.

Οι θεωρίες της κοινωνικής ταυτότητας³⁷ συμβάλλουν αποφασιστικά στην κατανόηση των φαινομένων επιρροής. Το άτομο έχει ανάγκη από μια θετική προσωπική ταυτότητα. Η ανάγκη αυτή καλύπτεται από τη θετική σημασιοδότηση της σχέσης του με την ομάδα υπαγωγής. Το άτομο επηρεάζεται από τις ομαδικές νόρμες και υποτάσσεται σε αυτές. Σύμφωνα με τους Tajfel και Forgas³⁸, μια κοινωνική ομάδα έχει την ικανότητα να διατηρεί τη συμβολή της στην κοινωνική ταυτότητα του ατόμου μόνο όταν κατορθώνει, θετικά εκτιμώμενη, να διακρίνεται από τις άλλες ομάδες (για παράδειγμα, σε περιστάσεις διομαδικής σύγκρουσης: πλαστογράφιση της θετικά εκτιμώμενης ταυτότητας από μη προνομιούχες ομάδες). Επίσης, σύμφωνα με τον J. C. Turner³⁹, υπάρχει μια τάση ένα άτομο να ορίζει θετικά την ομάδα υπαγωγής του με σκοπό να αξιολογήσει τον εαυτό του επίσης με θετικό τρόπο. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ομαδική συμπεριφορά είναι μεροληπτική ακριβώς εξαιτίας της ανάγκης για θετική αυτοεκτίμηση⁴⁰. Άμεση συνέπεια είναι το φαινόμενο της ενδο-ομαδικής ευνοιοκρατίας. Η ομάδα υπαγωγής κρίνεται συστηματικά με ευνοϊκό τρόπο σε αντίθεση με τις εξω-ομάδες που γίνονται αντιληπτές ως ομοιογενείς και κρίνονται αρνητικά. Η έρευνα των Mummendey και Schreiber (1983) έδειξε ότι αυτή η αρνητική διάκριση δεν είναι αναπόφευκτη αλλά εξαρτάται άμεσα από τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τις εξω-ομάδες. Αν οι κρίσεις για την εξω-ομάδα γίνονται ανεξάρτητα και όχι συμπληρωματικά προς την εικόνα της ομάδας υπαγωγής ή αναφοράς τότε η προσέγγιση με αυτήν γίνεται πιο εύκολα. Είναι, λοιπόν, δυνατός ο επηρεασμός και από την εξω-ομάδα όταν κρατούμε μια λιγότερο αμυντική στάση απέναντί της.⁴¹

³⁷ Βλ. παραπομπή 58, σελ. 26-27.

³⁸ Στάμος Παπαστάμου, *Διομαδικές Σχέσεις*, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Οδυσσέας: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Α' Έκδοση: Απρίλιος 1990, ΣΤ' Έκδοση: Μάρτιος, 1999. **Επίσης:** Αλ. Χαντζή, *Κοινωνική Ταυτότητα και Διομαδικές Σχέσεις, Σημειώσεις για το Μάθημα*, Εαρινό Εξάμηνο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ψυχολογίας.

³⁹ Henri Tajfel, *The Social Dimension, Volume 2*, European Studies in Social Psychology, Cambridge University Press, Editions de la Maison des Sciences de l' Homme, 1984.

⁴⁰ Σύμφωνα με Χουντουμάδη Α. – Λ. Πατεράκη («*Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών Όρων*», Αγγλοελληνικό – Ελληνοαγγλικό, Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα – Γιάννινα, 1997): **self-esteem – αυτο-εκτίμηση**. Η αίσθηση της προσωπικής αξίας που έχει το άτομο για τον εαυτό του. (σελ. 374). **Βλ. επίσης:** Μακρή-Μπότσαρη Εύη, *Αυτοαντίληψη και Αυτοεκτίμηση, Μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση*, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα, 2001.

⁴¹ Τσιάμης Γεώργιος, «*Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής*», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειον Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. iii. **Επίσης:** Στάμος Παπαστάμου, *Διομαδικές Σχέσεις*, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Οδυσσέας: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Α' Έκδοση: Απρίλιος 1990, ΣΤ' Έκδοση: Μάρτιος,

Ένα τρίτο σημαντικό θεωρητικό οικοδόμημα περί κοινωνικής επιρροής είναι το «**γενετικό**» **μοντέλο**, το οποίο κάνει την εμφάνισή του σε μια εποχή (τέλη της δεκαετίας του '60 και αρχές του '70), που μια σειρά από κοινωνικές μειονότητες κάνουν δυναμικά την εμφάνισή τους στο κοινωνικό προσκήνιο. Νεολαιϊστικά, φεμινιστικά και άλλα κινήματα συνταράσσουν με τις δράσεις τους τις δυτικές κοινωνίες της εποχής.⁴² Σύμφωνα με το εν λόγω μοντέλο, τα κοινωνικά συστήματα δεν συγκροτούν πλέον «απόλυτα», αλλά απορρέουν από την αναμέτρηση και τη διαπραγμάτευση διάφορων κοινωνικών φορέων: οι ανταλλαγές, ακόμα και όταν χαρακτηρίζονται από μια ασυμμετρία κοινωνικού αναστήματος, συνεπάγονται μια αμοιβαιότητα που εξασφαλίζει σε κάθε φορέα ένα δυναμικό επενέργειας πάνω στο σύστημα. Η φαινομενική σταθερότητα ενός συστήματος δεν αποτελεί παρά μία μόνο στιγμή σε μια συνεχή διαδικασία κοινωνικής αλλαγής, δημιουργίας και μείωσης διαφωνιών. Οι νόρμες που καθορίζουν αν οι απαντήσεις είναι κανονικές ή αν παρεκκλίνουν δεν αποτελούν «καθεαυτά», αλλά τον καρπό περιστασιακών διαπραγματεύσεων μεταξύ ατόμων και ομάδων: η κοινωνική παρέκκλιση χάνει τον αρνητικό χαρακτήρα της και όταν προβαίνει σε καινοτομίες μπορεί και προσαρμόζεται· ο σκοπός των σχέσεων επιρροής, από τη στιγμή που η ίδια η επιβίωση του κοινωνικού συστήματος δεν βασίζεται στην ακινησία του αλλά στις μεταλλαγές του, περιλαμβάνει και τις διαδικασίες καινοτομίας. Η διάδοση από τις μειονότητες μιας καινοτομίας όχι μόνο γίνεται εφικτή αλλά και θεωρητικά αναγκαία. Η διάδοση μιας καινοτομίας από τις μειονότητες δεν περιορίζεται στην άσκηση μιας εξουσίας: οι επικαλούμενες μεταβλητές δεν έχουν πια σχέση με την εξάρτηση, αλλά με τις διαπραγματεύσεις μεταξύ κοινωνικών φορέων. Ακόμα και όταν δεν έχει καμιά εξουσία, μια κοινωνική ολότητα μπορεί, θεωρητικά, να ασκήσει επιρροή.⁴³ Το κύριο όπλο των μειονοτήτων είναι η θραύση της κοινωνικής συναίνεσης και η σύγκρουση που προκαλούν. Η κοινωνική σύγκρουση είναι η έννοια που χαράζει τα

1999. **Επίσης:** Αλ. Χαντζή, *Κοινωνική Ταυτότητα και Διομαδικές Σχέσεις, Σημειώσεις για το Μάθημα*, Εαρινό Εξάμηνο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ψυχολογίας. **Επίσης:** Henri Tajfel, *The Social Dimension, Volume 2*, European Studies in Social Psychology, Cambridge University Press, Editions de la Maison des Sciences de l' Homme, 1984.

⁴² Τσιάμης Γεώργιος, «*Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής*», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειον Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. iii.

⁴³ Παπαστάμου Στάμος – Μιούνη Γκ., «*Μειονότητες και Εξουσία: Μια Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων*», Β' Έκδοση, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, σελ. 48.

όρια ανάμεσα στο λειτουργικό και το γενετικό μοντέλο της κοινωνικής επιρροής (Παπαστάμου Σ., 1989α).⁴⁴

Ένα ακόμη μοντέλο είναι αυτό της **θεωρίας της «σταθερότητας»** του S. Moscovici σύμφωνα με την οποία η πηγή της επιρροής των μειονοτήτων έγκειται στη σημασία που προσλαμβάνει η συνολική συμπεριφορά μιας μειονότητας κατά τη διάρκεια των συναντήσεων και των διαπραγματεύσεων μεταξύ της πηγής (της μειονότητας δηλαδή) και του δέκτη επιρροής. Εδώ πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το κεντρικό σημείο δεν είναι η φύση των εναλλακτικών περιεχομένων, αλλά η οργάνωση και η δομή τους. Μια θεωρητική λοιπόν έννοια παίζει αποφασιστικό ρόλο: τα είδη συμπεριφοράς. Για το Moscovici (1979, σελ. 122): «[...] Οι συμπεριφορές αυτές καθεαυτές, όπως και οι ήχοι μιας γλώσσας, παρμένες η καθεμιά ξεχωριστά, δεν έχουν χαρακτηριστικά δική τους σημασία. Μόνο σε συνδυασμό με τις προθέσεις του ατόμου ή της ομάδας – πομπού, ή σύμφωνα με την ερμηνεία εκείνων στους οποίους απευθύνονται, μπορούν να λάβουν μια σημασία και να προκαλέσουν μια αντίδραση»... «Το πρόσωπο ή η ομάδα που υιοθετεί ένα από αυτά τα είδη πρέπει, αν θέλουν να αναγνωριστούν αυτό το είδος κοινωνικά και να αποκτήσει μια κοινωνική ταυτότητα, να πληρούν τις ακόλουθες τρεις προϋποθέσεις: **α.** Να έχουν συνείδηση της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην εσωτερική κατάσταση και τα εξωτερικά σήματα που χρησιμοποιούν. Η βεβαιότητα εκδηλώνεται με έναν καταφατικό πιστευτό τόνο· η πρόθεσή τους, για παράδειγμα, να μην κάνουν παραχωρήσεις εκφράζεται από τη σταθερότητα της κατάλληλης συμπεριφοράς. **β.** Να χρησιμοποιούν σήματα με τρόπο συστηματικό και σταθερό ώστε να αποφύγουν την πιθανότητα παρανόησης από το δέκτη. **γ.** Να διατηρούν τις ίδιες σχέσεις μεταξύ συμπεριφοράς και σήμανσης καθ' όλη της διάρκεια της αλληλεπίδρασης, να εξασφαλίσουν με άλλα λόγια ότι οι λέξεις δεν έχουν αλλάξει νόημα όσο διαρκεί η αλληλεπίδραση». «Αυτοί οι συμβατικοί τρόποι οργάνωσης της συμπεριφοράς [...] σκοπεύουν να δώσουν στην άλλη ομάδα ή στο άλλο άτομο πληροφορίες σχετικά με τη θέση και το κίνητρο του ατόμου ή της ομάδας που βρίσκεται στην απαρχή της αλληλεπίδρασης» (Moscovici, 1979, σελ. 123). **Χάρη, λοιπόν, στη σταθερότητα του είδους συμπεριφοράς της, μια μειονότητα μπορεί να ασκήσει κοινωνική επιρροή**⁴⁵. Με μια τέτοια σταθερότητα,

⁴⁴ Τσιάμης Γεώργιος, «*Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής*», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειον Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. iii.

⁴⁵ Η σταθερότητα διακρίνεται από ένα πιο ασταθές είδος συμπεριφοράς σε πολλά σημεία: **1) Από μια διαχρονική άποψη**, σταθερότητα χαρακτηρίζει την ασάλευτη, συστηματική και μη αντιφατική επανάληψη ενός ίδιου τρόπου απάντησης. **2) Από μια συγχρονική άποψη**, η σταθερότητα χαρακτηρίζει μέσα σε μια

η μειονότητα δίνει πληροφορίες για τον ίδιο της τον εαυτό. Υπογραμμίζει έτσι τόσο το γεγονός ότι έχει αναλάβει να υ-ποστηρίξει αυτές τις θέσεις, όσο και την αδιάρρηκτη στερεότητα της συμπεριφοράς της. Με αυτήν τη σιγουριά στον εαυτό της εξασφαλίζει μια σημαντική ικανότητα αυτό-ένιςχυσης: όποιος πλησιάζει τη μειονότητα (δηλαδή τις θέσεις της) μπορεί να είναι σί-γουρος ότι θα βρει ένα κοινωνικό υποστήριγμα, μια διαρκή κοινωνική συναίνεση. Μπορεί επίσης να προσδώσει αξία στην προτεινόμενη εναλλακτική λύση, αναφέ-ροντας ως παράδειγμα τις προσωπικές θυσίες που πολλές φορές αναγκάζεται να κά-νει (να αντιμετωπίζει αντίποινα, κοροϊδίες, ακατανοησία). Με τη σταθερότητά της, η μειονότητα εκφράζει ακόμα την ικανότητα που έχει να κινείται πέρα από τα γνωστά μονοπάτια της κοινωνικής συμμόρφωσης` αποτελεί παράδειγμα αυτονομίας που μπορεί να οδηγήσει τους δέκτες να σιγουρέψουν (ή και να επανακτήσουν) την αυτό-νομία τους. Η σταθερότητα της συμπεριφοράς χαρακτηρίζει λοιπόν τη συμπεριφορά που υποστηρίζει με στερεότητα και εμμονή, τόσο χρονικά όσο και συγκυριακά (βλ. παραπομπή 28), μια μειονότητα.⁴⁶

Όσον αφορά στο πέμπτο κατά σειρά⁴⁷ θεωρητικό μοντέλο κοινωνικής επιρροής, τη **θεωρία επεξεργασίας της σύγκρουσης (Θ.Ε.Σ.)** (Perez και Mugny, 1993)⁴⁸, αυτή αποτελεί μια προσπάθεια θεωρητικής ενοποίησης των διαδικασιών και φαινομένων κοινωνικής επιρροής, με κοινό άξονα τη σύγκρουση, η οποία αναφύεται μεταξύ των τοποθετήσεων της πηγής και του στόχου, ως προς ένα συγκεκριμένο αντικείμενο. Η οποιαδήποτε διαδικασία επιρροής αποτελεί μια συλλογική διαπραγμάτευση της σύγκρουσης αυτής, η οποία προκαλείται από την καταρχήν υιοθέτηση του είδους συμπεριφοράς και του είδους διαπραγμάτευσης από την πλευρά της πηγής. Σύμφωνα με το Moscovici (1985)⁴⁹: «όλες οι προσπάθειες επιρροής, όποια και αν είναι η πηγή τους, προκαλούν σύγκρουση. [...] Η σύγκρουση χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι οι εναλλακτικές προτάσεις είναι διαμετρικά αντίθετες –η μια επιβεβαιώνει αυτό που η άλλη αρνείται. Όταν έρχεται αντιμέτωπο με μια τέτοια κατάσταση, το άτομο (ή η ομάδα) φαίνεται να ενδιαφέρεται κυρίως για δύο πράγματα: **1)** να φανεί συνεπές και αποδεκτό, κοινωνικά, στους άλλους και στον εαυτό του και **2)** να κατανοήσει το

μειονότητα την ύπαρξη κοινωνικής συναίνεσης: μιας απόλυτης δηλαδή σύμπνοιας ανάμεσα στα μέλη της ως προς την έκφραση των θέσεών της.

⁴⁶ Παπαστάμου Στάμος – Μιούνυ Γκ., «Μειονότητες και Εξουσία: Μια Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων», Β΄ Έκδοση, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, σελ. 49-51.

⁴⁷ Η σειρά παρουσίασης των συγκεκριμένων θεωριών είναι τυχαία.

⁴⁸ **Βλ. επίσης:** Martin Robin & Hewstone Miles, "Majority versus minority influence: When, not whether, source status instigates heuristic or systematic processing", *European Journal of Social Psychology*, **33**, 314-315, 2003.

⁴⁹ Βλ. Παπαστάμου 1989β, σελ. 577.

συγκεκριμένο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο βρίσκεται». Η σύγκρουση, λοιπόν, προτείνεται σαν εξηγητική αρχή των διαδικασιών επιρροής, γενικότερη από την έννοια της εξάρτησης, η οποία, όπως έδειξε πρώτος ο Moscovici, αδυνατεί να καλύψει το σύνολο των μορφών που μπορεί να πάρει η ασκούμενη επιρροή. Σε κάθε διαδικασία επιρροής, ο στόχος είναι αναγκασμένος να επεξεργαστεί τη σύγκρουση, που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της επαφής του με μια τοποθέτηση διαφορετική από τη δική του, πάνω σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο. Το μέγεθος της αρχικής διαφοράς ανάμεσα στη δική του γνώμη κι αυτή της πηγής αποτελεί έναν από τους προσδιοριστικούς παράγοντες έκβασης της διαδικασίας επιρροής. Επιπλέον, αυτή η αρχική διαφορά αποκτά συγκεκριμένες κάθε φορά σημασίες, ανάλογα με τη φύση του αντικειμένου και την ταυτότητα της πηγής που την εισάγει.⁵⁰

Σύμφωνα, τώρα, με την **κοινωνιοψυχολογική θεωρία** της επιρροής των μειονοτήτων των Παπαστάμου και Μιούνυ⁵¹, η οποία «...είναι μια προέκταση της θεωρίας της σταθερότητας συμπεριφοράς (Moscovici, 1979) και επιλύει ορισμένα προβλήματα που δημιούργησε αυτή η έννοια της σταθερότητας» ενώ «...πρόκειται για μια θεωρία [...] η οποία στην πραγματικότητα αποσκοπεί στη διασύνδεση ορισμένων αναγκαίων επιπέδων ανάλυσης...», η διάδοση μιας καινοτομίας από τις μειονότητες εγγράφεται σε ένα σύνθετο κοινωνικό πλαίσιο αλλαγής και αντίστασης στην κοινωνική αλλαγή. Ειδικότερα, οι μειονότητες αναπτύσσουν μία **σχέση ανταγωνισμού με την εξουσία**, δηλαδή με κάθε μορφή θεσμικής κυριαρχίας, μεταξύ της τελευταίας και του πληθυσμού επικρατεί μια σχέση εξουσίας, ενώ **σχέση κοινωνικής επιρροής αναπτύσσεται μεταξύ της μειονότητας και του πληθυσμού**. Από την άλλη μεριά, το μεγάλο όπλο των μειονοτήτων, σύμφωνα με τον Serge Moscovici, το οποίο είναι η **σταθερότητα**⁵² της συμπεριφοράς τους ορίζει, στα πλαίσια της ανταγωνιστικής τους σχέσης με την εξουσία, το περίγραμμα μιας εναλλαγής. Επιπρόσθετα, η σταθερότητα αυτή των μειονοτήτων συγκρούεται όχι μόνο με την εξουσία αλλά και με τον ίδιο τον πληθυσμό. Εξαιτίας αυτής της καθ' όλα ενθαρρυντικής, για την επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής εκ μέρους των μειονοτήτων, κατάστασης οι τελευταίες θα πρέπει να **διαπραγματευτούν** τη σύγκρουση αυτή, με το φορμαλιστικό και ιδεολογικό είδος να αποτελούν τους δύο τρόπους διαπραγμάτευσης. Η επιρροή των μειονο-

⁵⁰ Προδρομίτης Γεράσιμος Γ., «Συνθήκες Ανάδυσης του Είδους Συμπεριφοράς και του Είδους Διαπραγμάτευσης ως Στρατηγικών Μειονοτικής Επιρροής», Διδακτορική Διατριβή, Τόμος 1, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Επιβλέπων Καθηγητής: Σ. Παπαστάμου, Αθήνα 1996.

⁵¹ Παπαστάμου Στάμος – Μιούνυ Γκ., «Μειονότητες και Εξουσία: Μια Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων», Β' Έκδοση, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, σελ. 65-99.

⁵² Βλ. παραπάνω, σελ. 21, για τη θεωρία της «σταθερότητας» του Moscovici.

τήτων δεν επιτελείται ούτε με άμεσο ούτε με στιγμιαίο τρόπο αλλά είναι **υπολανθά- νουσα** και μερικές φορές εμφανίζεται «καθυστερημένα», φαινόμενο το οποίο εντείνεται από την ακαμψία της εκάστοτε μειονότητας στη διαπραγμάτευσής της με τον πληθυσμό. Επίσης, η επιρροή αυτή της μειονότητας καθορίζεται από τους **τρόπους με τους οποίους αυτή γίνεται αντιληπτή από τον πληθυσμό**, πράγμα το οποίο συνδέεται ειδικότερα με τα διάφορα είδη συμπεριφοράς των μειονοτήτων. Από την άλλη πλευρά, όταν οι άλλοι παράγοντες μένουν **σταθεροί**, αυτό που καθορίζει την υφή της κοινωνικής επιρροής είναι η παροχή στα υποκείμενα ενός συγκεκριμένου **τρόπου αντίληψης της μειονότητας**. Πιο συγκεκριμένα, η ασκούμενη επιρροή της μειονότητας μειώνεται αισθητά στο βαθμό που εγκαθιδρύεται ένας υποκειμενικός δεσμός ανάμεσα στη θέση που υποστηρίζει η εκάστοτε μειονότητα και την εικόνα που έχει σχηματίσει γι' αυτήν ο στόχος της κοινωνική επιρροής. Υποκειμενικός δεσμός που θεσπίζουν τα υποκείμενα ανάμεσα στην εικόνα της μειονοτικής πηγής και τους λόγους της συμπεριφοράς της ή της εναλλακτικής ιδεολογικής της τοποθέτησης. Με άλλα λόγια, η ακαμψία στη διαπραγμάτευση της μειονότητας με τον πληθυσμό – στοχο κοινωνικής επιρροής αποτελεί εμπόδιο στη μειονοτική επιρροή, στο βαθμό που η συμπεριφορά της μειονότητας αποδίδεται στην ακαμψία της. Όταν, από την άλλη μεριά, η ίδια ακριβώς ιδεολογική τοποθέτηση υποστηρίζεται από δύο ανεξάρτητες, μεταξύ τους, μειονότητες, τα αρνητικά αποτελέσματα της ακαμψίας εξαφανίζονται: η επιρροή δύο άκαμπτων μειονοτήτων είναι εξίσου υψηλή με την επιρροή που ασκούν δύο ευλύγιστες μειονότητες.⁵³ Όσον αφορά στην εξουσία, αυτή επεξεργάζεται **κοινωνικές αναπαραστάσεις**⁵⁴ με σκοπό τη συγκάλυψη των σχέσεων εξουσίας και ανταγωνισμού. Επιπλέον, ο τρόπος που γίνονται αντιληπτές οι μειονότητες προσδιορίζεται από **κοινωνικούς κανόνες**, με μια τάση φυσικοποίησης να κυριαρχεί, η σπουδαιότερη μορφή της οποίας είναι η **ψυχολογιοποίηση**⁵⁵. Η τελευταία, η οποία εφαρμό-

⁵³ Παπαστάμου Στάμος, «Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας», Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις: «Οδυσσέας ΕΠΕ», Αθήνα 1989, Μέρος Τρίτο, κεφάλαιο 8, σελ. 300-301.

⁵⁴ Βλ. Κατερέλος Γιάννης Δ., *Δυναμική των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων*, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Β' Έκδοση, Εκδόσεις «Οδυσσέας»: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Αθήνα, Απρίλιος 2003. **Βλ. επίσης:** Μαντόγλου Άννα, *Η Εξέγερση του Πολυτεχνείου, Η Συγκρουσιακή Σχέση Ατόμου και Κοινωνίας*, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα, 1995, 1998. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, Μαντόγλου Άννα, *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις*, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Εκδόσεις «Οδυσσέας»: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Αθήνα, Φεβρουάριος 1995. **Βλ. επίσης:** Moscovici Serge, επιμέλεια: Μαντόγλου Άννα, *Η Ψυχανάλυση, η εικόνα της και το κοινό της*, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Οκτώβριος, 1999.

⁵⁵ Βλ. Παπαστάμου Στάμος, «Ψυχολογιοποίηση: Επιπτώσεις των Ψυχολογικών Ερμηνειών στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής», Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα, Νοέμβριος 1989.

ζεται καθημερινά, αποτελεί τη δυνατότητα να επιρρίψει κανείς το περιεχόμενο ενός μηνύματος στο πρόσωπο αυτού που το έγραψε ή το διέδωσε, η δυνατότητα να το αποδώσει σε προσωπικά κίνητρα, να το αναγάγει αποκλειστικά και μόνο στην υποκειμενικότητα⁵⁶. Τέλος, η εν λόγω κοινωνιοψυχολογική θεωρία τονίζει ότι η ίδια η συμπεριφορά κοινωνικής επιρροής ορίζει μια **νέα κοινωνιοψυχολογική ταυτότητα**, γεγο-νός το οποίο από μόνο του δημιουργεί ένα κλίμα δυσπιστίας από την πλευρά του πληθυσμού.

Όσον αφορά στα εξηγητικά μοντέλα που έχουν προταθεί για το φαινόμενο της κοινωνικής επιρροής, αυτά είναι της **κοινωνικής σύγκρισης του L. Festinger**, της **έννοιας της εξάρτησης των Deutch, Gerard, French και Raven**, της **κοινωνικής κατηγοριοποίησης του H. Tajfel** και της έννοιας της **σύγκρουσης του S. Moscovici**. Το πρώτο από τα τέσσερα αυτά εξηγητικά μοντέλα κοινωνικής επιρροής (Festinger, 1950, 1954) βασίζεται στην αρχή ότι, κατά την εκτίμηση και εκφορά κρίσεων για την αξιοπιστία του «αντικειμένου», αναφορικά με το οποίο αποπειράται η άσκηση επιρροής, καθοριστικό ρόλο παίζει η παρουσία ή απουσία *συναίνεσης*, με την έννοια ότι η επιρροή απορρέει κατά κανόνα από την τάση του δέκτη του μηνύματος να εκφέρει εκτιμήσεις που είναι συναινετικές με εκείνες στις οποίες προβαίνει κάποια άλλη κοινωνική οντότητα⁷ κι αυτό για δύο λόγους: είτε επειδή δεν είναι σίγουρος για την αξιοπιστία των προσωπικών του εκτιμήσεων είτε επειδή σε ορισμένες περιπτώσεις επικρατεί η αντίληψη ότι η ομοφωνία είναι απαραίτητη. Εν κατακλείδι, υπεύθυνος κοινωνιοψυχολογικός μηχανισμός της κοινωνικής επιρροής είναι η κοινωνική σύγκριση, η οποία ενεργοποιείται όταν απουσιάζει κάποιο «αντικειμενικό» κριτήριο ικανό να αποφανθεί περί της «ορθότητας» ή μη των απαντήσεων των υποκειμένων: στην περίπτωση αυτή ενισχύεται η συναινετική τάση του δέκτη του μηνύματος, επειδή ο αυξημένος αριθμός των ατόμων που υποστηρίζουν μία άποψη προσδίδει στην άποψη αυτή τον ζητούμενο «ορθό» και, κατά συνέπεια, «συναινετικό», ευρέως πλέον αποδεκτό χαρακτήρα. Το δεύτερο εξηγητικό μοντέλο κοινωνικής επιρροής επικεντρώνεται στην έννοια της *εξάρτησης*, η οποία χαρακτηρίζει τη σχέση μεταξύ πηγής και δέκτη του μηνύματος και η οποία κατά κανόνα αναφέρεται είτε στην κοινωνική θέση της πηγής, οπότε μιλάμε για *κανονιστική επιρροή*, είτε στην

---

⁵⁶ Απόσπασμα από τον Πρόλογο του Serge Moscovici (Παπαστάμου Στάμος, «Ψυχολογιοποίηση: Επιπτώσεις των Ψυχολογικών Ερμηνειών στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής», Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα, Νοέμβριος 1989), ο οποίος συνεχίζει λέγοντας: «[...] η στρατηγική αυτή παρατηρείται στους πολιτικούς ελιγμούς, στις *ad hominem* πολεμικές μεταξύ διαφόρων σχολών σκέψης, στις φήμες που κυκλοφορούν μέσα σε μια πόλη, στους αφορισμούς της εκκλησίας, στην κατάδοση των υποτιθέμενων εχθρών του λαού, στις συκοφαντίες των αιρετικών, όσο και τους καβγάδες που διανθίζουν την καθημερινή μας ζωή. [...]».

πραγματογνωσία και αξιοπιστία της, οπότε και μιλάμε για *πληροφοριακή επιρροή* (Deutch και Gerard, 1955). Με άλλα λόγια, επηρεαζόμαστε κατ' αποκλειστικότητα από τους ισχυρότερους ή ικανότερους μας. Το τρίτο εξηγητικό μοντέλο επικαλείται την έννοια της κοινωνικής κατηγοριοποίησης (Tajfel, 1972) και όλες οι συναφείς απόπειρες εξήγησης της κοι-νωνικής επιρροής (θεωρία κοινωνικής ταυτότητας του Tajfel, 1972 και θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης του Turner, 1991) πρεσβεύουν ότι αυτή είναι απόρροια της προ-σλαμβάνουσας ομοιότητας μεταξύ πηγής και δέκτη ενός μηνύματος. Σε γενικές γραμ-μές, η απορρέουσα, από τη διαδικασία κοινωνικής κατηγοριοποίησης, κοινωνική ε-πιρροή οφείλεται στην τάση των υποκειμένων να ιδιοποιούνται, ή να απορρίπτουν α-ντίστοιχα, τα χαρακτηριστικά στερεοτυπικά γνωρίσματα της πηγής, ανάλογα με το αν έχουν μαζί της ή όχι κοινές κατηγορικές υπαγωγές ή/και αν θεωρούνται κοινωνικά ε-πιθυμητές ή μη. Όσο για το τελευταίο εξηγητικό μοντέλο (τέταρτο), αυτό αναφέρεται στην έννοια της σύγκρουσης, την οποία και τοποθετεί στη βάση μιας σειράς φαι-νομένων κοινωνικής επιρροής. Προτάθηκε για πρώτη φορά από τον Serge Moscovici (1976, 1979), σύμφωνα με τον οποίο κάθε πηγή ενός μηνύματος, είτε πλειονοτική εί-ναι είτε μειονοτική, είτε ενδο-ομαδική είτε εξω-ομαδική, είτε λειτουργεί υπέρ αυτής η σχέση εξάρτησης πηγής-δέκτη είτε εναντίον, κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορεί να ασκήσει με σχετική επιτυχία κοινωνική επιρροή. Κι αυτό μπορεί να συμβεί χάρη στη σύγκρουση την οποία δημιουργεί, με τον εκφερόμενο λόγο της και την υλοποιού-μενη συμπεριφορά της, στο επίπεδο του δέκτη του μηνύματος, ο οποίος αρχίζει να αμφιβάλλει για την ορθότητα των εκτιμήσεών του, οδηγείται σε μια κοινωνιογνωστική επεξεργασία τής εν λόγω σύγκρουσης και καταλήγει σε κάποια μορφή αποδοχής του νεοεισαγόμενου, στο κοινωνιογνωστικό πεδίο των υποκειμένων, εναλλακτικού λό-γου.⁵⁷

Οι Xenia Chryssoschoou και Chiara Volpato (2004) σε μια πρόσφατη έρευνά τους εξέτασαν τις στρατηγικές τις οποίες χρησιμοποιεί μια μειονότητα για να ασκήσει άμεση επιρροή με στόχο την κοινωνική αλλαγή. Για τις ανάγκες της έρευνάς τους αυ-τής οι ερευνήτριες χρησιμοποίησαν μια ποιοτική ανάλυση⁵⁸ ενός εγγράφου το οποίο παρακινεί άτομα στην ομαδική δράση και αλλαγή, του Κουμμουνιστικού Μανιφέστου.

⁵⁷ Παπαστάμου Στάμος, «Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις», Τόμος Α', Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμ-ματα», Αθήνα 2001.

⁵⁸ Βλ. Μπεχράκης Θεόδωρος Ε., *Πολυδιάστατη Ανάλυση Δεδομένων, Μέθοδοι και Εφαρμογές*, Εκδοτι-κός Οργανισμός «Λιβάνη», Αθήνα, 1999, κεφάλαιο 7: «Κείμενα και Ανοιχτές Ερωτήσεις», σελ. 215-251. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Επιστημολογικοί Προβλημα-τισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις*, Τόμος Α', Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα, 2001, Μέρος Δεύτερο: «Η Μεθοδολογία», κεφάλαιο 7: «Η ανάλυση περιεχομένου», σελ. 477-493.

Η συγκεκριμένη ποιοτική ανάλυση καθοδηγήθηκε και βασίστηκε σε ένα κοινωνιοψυχολογικό μοντέλο κοινωνικής επιρροής (G. Mugny, *The Power of Minorities*, Academic Press, London, 1982). Σύμφωνα με το εν λόγω μοντέλο, προκειμένου οι μειονότητες να ασκήσουν επιρροή το σημαντικό είναι να επικεντρώσουν τις δυνάμεις τους σε εκείνα τα μέλη της πλειονότητας τα οποία, παρόλο που ενδέχεται να είναι πολυπληθή, είναι αδύναμα. Η μειονότητα πρέπει να δημιουργήσει και να διατηρήσει έναν ανταγωνισμό με την ισχυρή πλειονότητα ενώ, παράλληλα, πρέπει να τονώσει την ταυτότητα⁵⁹ της αδύναμης πλειονότητας και να καταστήσει αυτήν την τελευταία

---

⁵⁹ Βλ. Zavalloni Marisa, Louis-Guérin Christiane, *Κοινωνική Ταυτότητα και Συνείδηση, Εισαγωγή στην εγω-οικολογία*, Επιμέλεια – Πρόλογος Αναστασία – Βαλεντίνη Ρήγα, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα, 1996. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, *Διομαδικές Σχέσεις, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία*, Ε΄ Έκδοση, Εκδόσεις «Οδυσσέας»: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Α΄ Έκδοση: Απρίλιος 1990, ΣΤ΄ Έκδοση: Μάρτιος, 1999. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις*, Τόμος Α΄, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα, 2001. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Η παράδοση*, Τόμος Β΄, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.», Αθήνα. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Σύγχρονες Τάσεις στην Κοινωνική Ψυχολογία*, Τόμος Γ΄, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.», Αθήνα. **Βλ. επίσης:** Παπαστάμου Στάμος, *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα, 1989. **Βλ. επίσης:** Αλεξάκης Ελευθέριος Π., *Ταυτότητες και ετερότητες: σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα, 2001. **Βλ. επίσης:** Yaeger Patricia, *The geography identity*, Ann Arbor: University of Michigan Press, c1996, 1999 print. **Βλ. επίσης:** Turner Patricia J., *Βιολογικό φύλο, κοινωνικό φύλο και ταυτότητα του εγώ*, Σειρά: Εξελικτική Ψυχολογία 3, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998. **Βλ. επίσης:** Pile Steve & Thrift N. J., *Mapping the subject: geographies of cultural transformation*, London: Routledge, 1995, 1996 print. **Βλ. επίσης:** Olson Eric T., *The Human Animal, Personal Identity Without Psychology*, Oxford University Press, 1997. **Βλ. επίσης:** Keith Michael & Pile Steve, *Place and the politics of identity*, London: Routledge, 1993, 1996 print. **Βλ. επίσης:** Frontisi-Ducroux Françoise, Vernant Jean-Pierre, *Στο μάτι του καθρέφτη*, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα, 2001. **Βλ. επίσης:** Castells Manuel, *The Power of Identity, Volume II, The Information Age Economy, Society and Culture*, Blackwell Publishers, 1997. **Βλ. επίσης:** Calhoun Craig, *Critical Social Theory, Culture, History, and the Challenge of Difference*, Twentieth – Century Social Theory, Blackwell Oxford UK & Cambridge USA, 1995. **Βλ. επίσης:** Κωνσταντοπούλου Χρ. – Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Γερμανός Δ. – Οικονόμου Θ., «Εμείς» και οι «άλλοι», αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Εκδόσεις «Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός», Αθήνα, 1999. **Βλ. επίσης:** Γεωργούλας Αντώνης, *Αφανείς Διαδρομές, Ονοματοθεσία – Διαφοροποίηση Ταυτότητα*, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις «Gutenberg», Αθήνα, 1997. **Βλ. επίσης:** Χαντζή Αλ., *Κοινωνική Ταυτότητα και Διομαδικές Σχέσεις, Σημειώσεις για το Μάθημα*, Εαρινό Εξάμηνο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ψυχολογίας. **Βλ. επίσης:** Tajfel Henri, *The Social Dimension, Volume 1*, European Studies in Social Psychology, Cambridge University Press, Editions de la Maison des Sciences de l' Homme, 1984. **Βλ. επίσης:** Tajfel Henri, *The Social Dimension, Volume 2*, European Studies in Social Psychology, Cambridge University Press, Editions de la Maison des Sciences de l' Homme, 1984. **Βλ. επίσης:** Dean Kathryn, *Politics and the Ends of Identity*, Ashgate Publishing Ltd Gower House England, Ashgate

ως την ομάδα εκείνη που θα καθοδηγήσει τη μειονότητα στην επίτευξη της ανατροπής της ισχυρής πλειονότητας. Η ανάλυση που πραγματοποίησαν οι Chryssoschoou και Volpato (2004) έδειξε ότι η μειονότητα ακολουθεί τρεις στρατηγικές: πρώτον, η δήλωση μιας κοσμοθεωρίας συνιστά ένα σύστημα κατηγοριοποίησης το οποίο αντικειμενοποιεί τις σχέσεις εξουσίας και δημιουργεί διαφορετικούς στόχους άσκησης επιρροής και σύγκρουσης. Δεύτερον, η κατασκευή της μειονοτικής ταυτότητας ως, δηλαδή, μιας συγκεκριμένης ομάδας η οποία είναι ένα τμήμα, χαρακτηριζόμενο όμως από πρωτοτυπία, του στόχου επιρροής, δηλαδή του πληθυσμού. Τρίτον, η δημιουργία και διατήρηση των σχέσεων ανταγωνισμού με εκείνο το τμήμα της πλειονότητας που κρατά την εξουσία. Όλα αυτά δίνουν τη δυνατότητα στη μειονότητα να αποφύγει να της αποδοθεί η «ταμπέλα» των αποκλινόντων ατόμων, τη δυνατότητα να ορθώσει το ανάστημά της ως ίση προς ίση με την πλειονότητα και δημιουργούν την εντύπωση ότι η μειονότητα έχει την ικανότητα να ανατρέψει την «παντοδύναμη» πλειονότητα από την προνομιούχο θέση της.⁶⁰

Οι Radmila Prislina και P. Niels Christensen (2005) διεξήγαγαν ένα πρόγραμμα ερευνών πάνω στη δυναμική των ομάδων σαν αποτέλεσμα της επιτυχούς μειονοτικής επιρροής η οποία αντιστρέφει τις θέσεις μειονότητας και πλειονότητας μέσα σε μία ομάδα. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών, οι οποίες διεξήχθησαν στα θεωρητικά πλαίσια του μοντέλου “gain-loss asymmetry model of change”⁶¹, έδωσαν συγκλίνοντα με το εν λόγω μοντέλο στοιχεία σύμφωνα με τα οποία η απώλεια της πλειονοτικής θέσης προκαλεί ισχυρή μη-ταύτιση⁶² από πλευράς της ανώτερης ομά-

---

Publishing Company USA, 1997. **Βλ. επίσης:** Beck Ulrich, Ziegler Ulf Erdmann, *Μια ζωή δική μας, Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε*, Πολιτείες 6, Εκδόσεις «Νήσος», Αθήνα, 2000.

⁶⁰ Chryssoschoou Xenia & Volpato Chiara, “Social Influence and the Power of Minorities: An Analysis of the Communist Manifesto”, Social Justice Research, Vol. 17, No. 4, December 2004.

⁶¹ Σύμφωνα με τους Radmila Prislina και P. Niels Christensen (2005), το μοντέλο τους **“gain-loss asymmetry model of change”** για τις πλειονοτικές και μειονοτικές θέσεις αποτελεί ένα πρωτοπόρο βήμα πάνω στην κατανόηση της δυναμικής των ομάδων των οποίων οι ενεργείς μειονότητες με επιτυχία μετατράπηκαν σε πλειονότητες. Το συγκεκριμένο μοντέλο βασίζεται σε παραδοχές πολυάριθμων υπάρχοντων θεωρητικών προσεγγίσεων και των σπουδαίων εμπειρικών τους μελετών. Πρώτον, το μοντέλο τοποθετείται στους υπάρχοντες ψυχολογικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες της πλειονοτικής και μειονοτικής θέσης, κάτι το οποίο συνιστά διαφοροποιημένη εκτίμηση των θέσεων αυτών. Δεύτερον, το μοντέλο βασίζεται στη θεωρία προοπτικής (“prospect theory”) (Kahneman & Tversky, 1979), στη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας (“social identity theory”) (Tajfel, 1982) και στη θεωρία της αυτο-κατηγοριοποίησης (“self-categorisation theory”) (Turner, Hogg, Oakes, Reichner, & Wetherell, 1987) για να διατυπώσει τις υποθέσεις του πάνω στις επιπτώσεις της κοινωνικής αλλαγής για τη δυναμική των ομάδων.

⁶² Σύμφωνα με Α. Χουντουμάδη – Λ. Πατεράκη («*Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων*», Εκδόσεις «Δωδώνη»): **identification = ταύτιση. 1.** Γενικά, η εξακρίβωση της ταυτότητας ή της φύσης ενός ατόμου ή πράγματος. **2.** Στην ψυχανάλυση, η διαδικασία απόκτησης συνειδητά ή εν μέρει ασυνείδητα,

δας ενώ, από την άλλη πλευρά, η απόκτηση της πλειονοτικής θέσης δεν «πυροδοτεί» παρεμφερή ταύτιση. Όλη αυτή η μείωση ταύτισης σχετίζεται με μία γενικότερη αύξηση στην επιθετικότητα, τη μειωμένη εξυπηρετικότητα και την επιθυμία εγκατάλυσης της ομάδας. Επομένως, οι ομάδες ενδέχεται να είναι ιδιαίτερα εύθραυστες ως αποτέλεσμα των εσωτερικών αλλαγών που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια της αντιστροφής θέσεων πλειονότητας-μειονότητας. Σύμφωνα με μια επιπρόσθετη έρευνα, τέτοια μοτίβα αντίδρασης στην αντιστροφή θέσης πλειονότητας-μειονότητας είναι, συγκεκριμένα, ένα ομαδικό φαινόμενο (σε αντίθεση με αθροίσματα ατόμων) και, επίσης, συμβαίνουν όταν η αντιστροφή θέσης πλειονότητας-μειονότητας προκύπτει από την αλλαγή γνώμης των ήδη υπαρχόντων μελών της ομάδας (σε αντίθεση με μια συρροή νέων μελών). Οι νέες πλειονότητες θα αυξήσουν την ταύτισή τους με την ομάδα όταν οι μετατροπές (που συνετέλεσαν στην αλλαγή της θέσης της παλιάς μειονότητας στη νέα πλειονότητα) παρέχουν αληθινή υποστήριξη ή όταν η νέα αυτή πλειονοτική θέση παραμένει σε βάθος χρόνου.⁶³

Σύμφωνα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά πορίσματα που αναπτύχθηκαν στο σύνολο του παρόντος κεφαλαίου, προκύπτουν οι ερευνητικές υποθέσεις της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας, για τις οποίες θα καταβληθεί προσπάθεια να ελεγχθούν επαρκώς από τον ερευνητικό σχεδιασμό και τη μεθοδολογική ταυτότητα της παρούσας προτεινόμενης έρευνας. Ειδικότερα, οι **υποθέσεις** αυτές ήταν οι εξής τέσσερις (4): Σύμφωνα με την πρώτη υπόθεση, στη συνθήκη **πλειονοτική πηγή επιρροής** (κυβερνητικός οργανισμός) – **πλειοψηφικό πλαίσιο απόδοχής θέσεων** (82%) θα υπάρχει το **μεγαλύτερο ποσοστό επιρροής**. Σύμφωνα με τη δεύτερη υπόθεση, στη συνθήκη **μειονοτική πηγή επιρροής** (μη κυβερνητικός-ανεξάρτητος οργανισμός) – **μειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων** (18%) θα υπάρχει το **μικρότερο ποσοστό επιρροής**. Σύμφωνα με την τρίτη ερευνητική υπόθεση του παρόντος πονήματος, όταν η πηγή επιρροής είναι **πλειονοτική** (κυβερνητικός οργανισμός), η επιρροή που θα ασκηθεί θα είναι **μεγαλύτερη για τις άμεσες προτάσεις** από ό,τι για τις έμμεσες. Σύμφωνα με την τέταρτη και τελευταία υπόθεση, όταν η πηγή επιρροής είναι **μειονοτική** (μη κυβερνητικός οργανισμός), η επιρροή που θα ασκηθεί θα είναι **μεγαλύτερη για τις έμμεσες προτάσεις** από ό,τι για τις άμεσες.

διαφόρων συμπεριφορών και ρόλων που χαρακτηρίζουν άτομα με τα οποία υπάρχει ισχυρός συναισθηματικός δεσμός. Συνήθως αναφέρεται στη σχέση παιδιών-γονιών όπου με την ταύτιση, το παιδί αρχίζει να συμπεριφέρεται σαν να ήταν ο γονιός. **3.** Στενή κοινωνική σύνδεση με άλλα άτομα που έχουν κοινά ενδιαφέροντα όπως η ταύτιση με μια ομάδα (σελ. 208-209).

⁶³ Prislín Radmila & Christensen Niels P., "Social change in the aftermath of successful minority influence", *European Review of Social Psychology*, **16**, 43-73, 2005.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΜΕΘΟΔΟΣ: ΔΕΙΓΜΑ, ΜΕΣΑ & ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ, ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ, ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ, ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Παρακάτω ακολουθεί το κεφάλαιο της μεθόδου, απαραίτητο και αναπόσπαστο τμήμα κάθε έρευνας και επομένως και της παρούσας. Παρουσιάζονται αναλυτικά το δείγμα, τα μέσα και η διαδικασία συλλογής του ερευνητικού υλικού το οποίο εν συνεχεία θα υποστεί στατιστική επεξεργασία με χρήση του στατιστικού πακέτου για ηλεκτρονικούς υπολογιστές SPSS⁶⁴, οι μεταβλητές –ανεξάρτητες και εξαρτημένες–, το πειραματικό σχέδιο και τέλος το υλικό και οι πειραματικές συνθήκες της εν λόγω έρευνας.

2.1. ΔΕΙΓΜΑ

Το δείγμα της παρούσας έρευνας, εξαιτίας των αναγκών και περιορισμών της παρούσας εργασίας θα παρουσιαστεί σε ένα αόριστο πλαίσιο αφού η έρευνα που παρουσιάζεται στο εν λόγω πόνημα θα «σταματήσει» μέχρι και πριν τη διεξαγωγή της, δηλαδή μέχρι και πριν τη χορήγηση των ερωτηματολογίων της και συνακόλουθα τη συλλογή του ερευνητικού υλικού και τη στατιστική του επεξεργασία.

Επομένως, η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια θα μπορούσε να αποτελείται από ένα **δείγμα 120 φοιτητών** ενός συγκεκριμένου πανεπιστημιακού ιδρύματος της χώρας ή και από διαφορετικά πανεπιστήμια και πανεπιστημιακές σχολές. Αυτοί οι 120 φοιτητές θα χωριστούν σε 4 πειραματικές ομάδες, όσες και οι πειραματικές συνθήκες της εν λόγω έρευνας⁶⁵. Κάθε ομάδα, η οποία προφανώς θα αποτελείται από 30 φοιτητές, θα συμμετάσχει σε μία και μόνο συνθήκη στα πλαίσια του μεταξύ υπο-κειμένων πειραματικού σχεδίου έρευνας.

Η συμμετοχή στην παρούσα έρευνα δεν θα ήταν υποχρεωτική (προαιρετική), αφού στον κάθε εν δυνάμει συμμετέχοντα θα δινόταν η οδηγία να μην συμμετάσχει στην έρευνα, μη συμπληρώνοντας το ερωτηματολόγιο που θα του δινόταν, αν για οποιοδήποτε λόγο δεν θα το επιθυμούσε. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων φοιτητών θα ήταν εμπιστευτικές και ανώνυμες.

Οι φοιτητές θα επιλέγονταν με τυχαία δειγματοληψία καθώς και με τυχαίο τρόπο κατανεμήθηκαν στις πειραματικές ομάδες και ακολούθως στις πειραματικές συν-

⁶⁴ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.2., σελ. 31.

⁶⁵ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.4., σελ. 36.

θήκες της έρευνας. Η χρήση της μεθόδου της τυχαίας δειγματοληψίας προσφέρει την απαραίτητη αντιπροσωπευτικότητα στο δείγμα και μειώνει το σφάλμα μεροληψίας αυξάνοντας παράλληλα την εξωτερική εγκυρότητα της έρευνας⁶⁶ (Παρασκευόπουλος, 1993).

Όσον αφορά στην πιλοτική έρευνα⁶⁷, που θα προηγείτο της κατεξοχήν έρευνας, αυτή θα μπορούσε να αποτελείται από ένα δείγμα αρκετά μεγάλο, για παράδειγμα των 250 με 300 φοιτητών, διαφορετικών από τους φοιτητές – συμμετέχοντες της κατεξοχήν έρευνας, οι οποίοι με τις απαντήσεις τους θα υποδείκνυαν το ποσοστό της πλειοψηφικής και μειοψηφικής αποδοχής θέσεων. Επιπρόσθετα, όλα αυτά που ήδη προαναφέραμε περί προαιρετικής συμμετοχής ισχύουν, φυσικά, και στην εν λόγω πιλοτική έρευνα.

2.2. ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ (ΥΛΙΚΟ)

Το μέσο που θα χρησιμοποιηθεί για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων είναι δύο αυτοσχέδια ερωτηματολόγια⁶⁸, ένα για την πιλοτική έρευνα που θα προηγείτο της πρωταρχικής σχετικά με την εξακρίβωση του ακριβούς ποσοστού της πλειοψηφικής και μειοψηφικής αποδοχής θέσεων από τον ελληνικό λαό και ένα για την κύρια έρευνα – κατεξοχήν αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Το μεν πρώτο ερωτηματολόγιο, αυτό της πιλοτικής έρευνας, που θα χορηγείτο, όπως ειπώθηκε, πριν τη διεξαγωγή της κατεξοχήν έρευνας έτσι ώστε τα αποτελέσματά της (ενν. της πιλοτικής έρευνας) να χρησιμοποιηθούν για να ολοκληρωθεί το ερωτηματολόγιο της τελευταίας (ενν. της κατεξοχήν έρευνας), αποτελείται από δύο (2) σελίδες. Η πρώτη περιέχει ορισμένες πληροφορίες που αφορούν στο θέμα της έρευνας στην οποία οι φοιτητές καλούνται να συμμετάσχουν καθώς και κάποιες οδηγίες απαραίτητες για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Στη δε δεύτερη σελίδα υπάρχουν δύο προτάσεις και δύο πλαίσια συμπλήρωσης, ένα κάτω από καθεμία από τις προτάσεις αυτές. Η πρώτη πρόταση έχει την εξής μορφή: **Τις θέσεις – απόψεις μιας ομάδας τις αποδέχεται η πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Αν αυτή η αποδοχή μπορούσε να εκφραστεί με ποσοστά, από το 51 έως το 99%, εσείς ποιόν αριθμό θα επιλέγατε για να την εκφράσετε; (γράψτε στο πλαίσιο που σας δίνεται το ποσοστό που πιστεύετε ότι αντιπροσωπεύει αυτήν την αναλογία).** Η εν λόγω πρόταση καλεί τους συμμετέχοντες φοιτητές να δηλώσουν στο πλαίσιο

⁶⁶ Σε αντίθεση με τα συμπτωματικά δείγματα ερευνών.

⁶⁷ Βλ. Εισαγωγή, σελ. 4.

⁶⁸ Βλ. Παράρτημα 1 & 2, σελ. 39 & 51.

που τους δίνεται, το οποίο βρίσκεται κάτω ακριβώς από την παραπάνω πρόταση, τον αριθμό – ποσοστό στο ύψος του οποίου πιστεύουν ότι μια θέση – άποψη χαίρει της πλειοψηφίας του ελ-ληνικού λαού. Αντίστοιχα, η δεύτερη πρόταση είχε την παρακάτω μορφή: **Τις θέσεις – απόψεις μιας ομάδας τις αποδέχεται η μειοψηφία του ελληνικού λαού. Αν αυτή η αποδοχή μπορούσε να εκφραστεί με ποσοστά, από το 1 έως το 49%, εσείς ποιόν αριθμό θα επιλέγατε για να την εκφράσετε;** (γράψτε στο πλαίσιο που σας δίνεται το ποσοστό που πιστεύετε ότι αντιπροσωπεύει αυτήν την αναλογία). Αυτή η πρόταση καλεί τους συμμετέχοντες να δηλώσουν, αντίστοιχα, τον αριθμό – ποσοστό στο ύψος του οποίου πιστεύουν ότι μια θέση – άποψη είναι αποδεχόμενη από τη μειοψηφία αυτή τη φορά του ελληνικού λαού. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι συμμετέχο-ντες θα πρέπει να γράψουν δύο συμπληρωματικά ποσοστά στα αντίστοιχα πλαίσια, ποσοστά δηλαδή που να έχουν άθροισμα 100. Τέλος, το δοθέν πλαίσιο απάντησης είχε τη μορφή ενός ορθογωνίου σχήματος με το σύμβολο του ποσοστού (%) στο ε-σωτερικό του αριστερά του οποίου οι φοιτητές καλούνταν να γράψουν τον εκάστοτε αριθμό. Στο Παράρτημα 2 παρουσιάζεται η ακριβής μορφή του ερωτηματολογίου που θα χορηγηίτο.

Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο ερωτηματολόγιο, αυτό της κατεξοχήν έρευνας, αποτελείται από τέσσερις (4) σελίδες. Όπως και στο ερωτηματολόγιο της πιλοτικής έρευνας η πρώτη σελίδα του δεύτερου ερωτηματολογίου περιέχει ορισμένες πληροφορίες που αφορούν στο θέμα της έρευνας καθώς και κάποιες οδηγίες απαραίτητες για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Στη δεύτερη σελίδα παρατίθεται αρχικά μία πρόταση που προαναγγέλλει την ταυτότητα της πηγής επιρροής, πλειονοτική (κυβερνητικός οργανισμός) ή μειονοτική (μη κυβερνητικός – ανεξάρτητος οργανισμός). Ακριβώς από κάτω βρίσκεται ένα τονισμένο πλαίσιο που εμπεριέχει ένα κείμενο που αποτελείται από δύο θέσεις που αφορούν τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος. Κάτω από το εν λόγω πλαίσιο κειμένου υπάρχει μια παράγραφος που πληροφορεί τους συμμετέχοντες για το πλειοψηφικό (82%) ή μειοψηφικό (18%) πλαίσιο αποδοχής των θέσεων του τονισμένου πλαισίου από τον ελληνικό λαό. Στη συνέχεια, παρατίθενται 8 προτάσεις καθεμία από τις οποίες συνοδεύεται από μια 7βάθμια κλίμακα⁶⁹ τύπου Likert⁷⁰, κλίμακα στην οποία οι φοιτητές καλούνται να

---

⁶⁹ Σύμφωνα με τον Ι. Κατερέλο (Παπαστάμου Στάμος, «Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Επιστημο-λογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις», Τόμος Α', Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001, Μέρος Δεύτερο: «Η Μεθοδολογία», κεφάλαιο 6, σελ. 436): Οι κλίμακες χρησιμοποιούνται ευρέως στην ψυχολογία με ένα στόχο: **την καταγραφή της προ-σωπικής τοποθέτησης των συμμετεχόντων**. Στην κοινωνική ψυχολογία ειδικότερα οι κλίμακες είναι **δομημένα σύνολα από ερωτήσεις** σκοπός των οποίων είναι να πληροφορήσουν τον ερευνητή σχετικά με το τι πιστεύουν ή τι αισθάνονται οι συμμετέχοντες για ένα

εκφρά-σουν το ποσοστό της διαφωνίας ή συμφωνίας τους κυκλώνοντας τον αντίστοιχο α-ριθμό επιλέγοντας από το 1 έως το 7, όπου **1= διαφωνώ απόλυτα και 7= συμφωνώ απόλυτα**. Οι προτάσεις αυτές αναφέρονταν στο κείμενο του τονισμένου πλαισίου που προηγείτο. Συγκεκριμένα, υπάρχουν τέσσερα ζευγάρια προτάσεων που αναφέ-ρονται στις θέσεις του κειμένου για την εν λόγω μεταρρύθμιση. Κάθε ζευγάρι αποτε-λείται από μία **άμεση πρόταση**, που εκφράζει δηλαδή άμεσα και εμφανώς θέση που αναφέρεται στο τονισμένο πλαίσιο, θέση επομένως εναλλακτικά της πλειονοτικής ή μειονοτικής πηγής επιρροής, και μια **έμμεση πρόταση**, η οποία είτε εκφράζει μια αντίθετη άποψη από αυτές που παρουσιάζονται στο τονισμένο πλαίσιο είτε τις προ-σεγγίζει με έμμεσο τρόπο. Υπάρχουν, δηλαδή, συνολικά τέσσερις (4) άμεσες και τέσ-σερις (4) έμμεσες προτάσεις. Στον Πίνακα 1 παρατίθενται αναλυτικά τα δύο αυτά είδη των προτάσεων του ερωτηματολογίου. Επίσης, οι παραλλαγές του εν λόγω ερωτη-ματολογίου είναι τέσσερις (4) όσες και οι πειραματικές συνθήκες (βλ. παρακάτω, κε-φάλαιο 2.4.), οι οποίες βασίζονται σε διαφορές από ερωτηματολόγιο σε ερωτηματο-λόγιο που προέρχονται από τη δεύτερη σελίδα του και όχι από την πρώτη η οποία είναι η ίδια σε όλες τις παραλλαγές του αυτές. Πιο συγκεκριμένα, η μια παραλλαγή α-ντιστοιχεί στο ότι οι θέσεις του τονισμένου πλαισίου υιοθετούνται από έναν κυβερνη-τικό οργανισμό (πλειονοτική πηγή επιρροής) με πλειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής των θέσεων του αυτών από τον ελληνικό λαό (82%). Η δεύτερη αντιστοιχεί στο γεγονός ότι οι θέσεις υιοθετούνται από επίσης έναν κυβερνητικό οργανισμό με μειοψηφικό αυ-τή τη φορά πλαίσιο αποδοχής των θέσεων του (18%). Η τρίτη και η τέταρτη παραλ-λαγή αντιστοιχούν στο ότι οι θέσεις υιοθετούνται από έναν μη κυβερνητικό οργανισμό (μειονοτική πηγή επιρροής) με πλειοψηφικό (82%), για την τρίτη, και μειοψηφικό (18%), για την τέταρτη, πλαίσιο αποδοχής των θέσεων τους από τον ελληνικό λαό.

ορισμένο θέμα. Έτσι, οι κλίμακες χρησιμο-ποιούνται κατά κύριο λόγο σε μεγάλους τομείς έρευνας, όπως η μέτρηση στάσεων, τα ψυχολογικά τεστ κ.ά.

⁷⁰ «Αθροιστικές κλίμακες (τύπου **Likert**): αυτού του είδους οι κλίμακες είναι ευρύτερα χρησιμοποιούμενες και χαρακτηρίζονται ως οι πιο εύκολες για τους συμμετέχοντες, ίσως επειδή συναντώνται συχνά σε έντυ-πα καθημερινής κυκλοφορίας και οι άνθρωποι είναι εξοικειωμένοι με τη συμπλήρωσή τους. Οι κλίμακες αυτές πήραν το όνομά τους από τον Likert (1932), τον θεωρητικό που τις εισήγαγε. Τα βασικά σημεία για την κατασκευή τους είναι τα εξής: **1)** Συλλογή πολλών ενδείξεων που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη στάση. **2)** Επιλογή τρόπου απάντησης. **3)** Συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ενδείξεων από ένα ικανό δείγμα. **4)** Υπολογισμός ενός δείκτη για κάθε συμμετέχοντα. **5)** Τελική επιλογή ενδείξεων.» (Παπαστά-μου Στάμος, «Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολο-γικές Κατευθύνσεις», Τόμος Α', Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθή-να 2001, σελ. 439-440).

ΑΜΕΣΕΣ & ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	
Άμεσες	<p><u>Πρόταση 1</u>: Η εισαγωγή στα Πανεπιστήμια άνευ Πανελληνίων εξετάσεων είναι ένα σωστό και δίκαιο μέτρο</p> <p><u>Πρόταση 3</u>: Η έλλειψη χρημάτων οδηγεί αναπόφευκτα στο αυτοχρηματοδοτούμενο Πανεπιστήμιο</p> <p><u>Πρόταση 6</u>: Ο κάθε νέος θα ακολουθεί το επάγγελμα που επιθυμεί, αφού θα εξασφαλίζει μια θέση στη σχολή της αρεσκείας του άνευ εξετάσεων</p> <p><u>Πρόταση 7</u>: Οι φοιτητές θα απολαμβάνουν την εύρυθμη λειτουργία των Πανεπιστημίων αφού θα εξασφαλίζονται οι αναγκαίοι για το σκοπό αυτό πόροι μέσω των συμβολικών ποσών που θα καταβάλλουν οι ίδιοι</p>
Έμμεσες	<p><u>Πρόταση 2</u>: Ο ισχύων τρόπος εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, δηλαδή μέσω Πανελληνίων εξετάσεων, εγγυάται την αξιοκρατία και αδιαβλητότητα των εξετάσεων</p> <p><u>Πρόταση 4</u>: Ο ισχύων τρόπος λειτουργίας των Πανεπιστημίων, δηλαδή δωρεάν παροχή υπηρεσιών χωρίς καν την επιβολή έστω και συμβολικών διδάκτρων, προσφέρει πρόσβαση σε αυτά από όλα τα κοινωνικά στρώματα</p> <p><u>Πρόταση 5</u>: Στην αγορά εργασίας υπάρχει ήδη κορεσμός κάποιων επαγγελματιών</p> <p><u>Πρόταση 8</u>: Είναι άδικο για οικογένειες με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες να υποχρεούνται να πληρώνουν δίδακτρα σε Δημόσια Πανεπιστήμια</p>

Πίνακας 1
Άμεσες & Έμμεσες Προτάσεις Ερωτηματολογίου Πρωταρχικής Έρευνας

Τέλος, για τη στατιστική επεξεργασία, που κανονικά θα ακολουθούσε (αν τελικά «τρέχαμε» την εν λόγω έρευνα) τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων, θα χρησιμοποιούντο το πρόγραμμα στατιστικής επεξεργασίας δεδομένων έρευνας για ηλεκτρονικούς υπολογιστές, το **SPSS**⁷¹. Στο μεν πρώτο ερωτηματολόγιο της πιλοτικής έρευνας, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στα ποσοστά πλειοψηφικής και μειοψηφικής, αντίστοιχα, αποδοχής θέσεων με την απλή εξαγωγή από το εν λόγω πρόγραμμα πινάκων και διαγραμμάτων συχνοτήτων εμφάνισης των αριθμών – ποσοστών, προερχόμενων από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων – φοιτητών. Από την άλλη, για τα

⁷¹ Βλ. Howitt Dennis & Cramer Duncan, «*Στατιστική με το SPSS 11 για Windows*», Εκδόσεις «Κλειδάριθμος», Αθήνα 2003. **Βλ. επίσης:** Kinnear R. Paul & Gray D. Colin, “*SPSS for Windows: made simple*”, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, UK 1994, 1995. **Βλ. επίσης:** ιστοσελίδα: <http://www.spss.com>. **Βλ. επίσης:** Norusis J. Marija, “*SPSS 8.0: Guide to Data Analysis*”, Published by Prentice-Hall, Inc., 1998.

δεδομένα που θα προέρχονταν από το δεύτερο ερωτηματολόγιο, αυτό της κατεξοχήν έρευνας, θα έπρεπε να «τρέξουμε» περισσότερες και πιο σύνθετες στατιστικές αναλύσεις με τη βοήθεια του SPSS, όπως για παράδειγμα η παραγοντική ανάλυση αντιστοιχιών (factor analysis), η πολλαπλή και κατά ένα παράγοντα ανάλυση διακύμανσης (one-way ANOVA), η ιεραρχική αυτόματη ταξινόμηση (cluster analysis) κλπ.

2.3. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Τα ερωτηματολόγια θα χορηγούνταν κατά τη διάρκεια του χειμερινού ή εαρινού εξαμήνου στους χώρους διδασκαλίας του εκάστοτε πανεπιστημίου φοίτησης των συμμετεχόντων φοιτητών, από τη στιγμή που αυτοί οι τελευταίοι θα προέρχονταν από ένα μόνο πανεπιστημιακό ίδρυμα, ή στους χώρους διδασκαλίας των εκάστοτε πανεπιστημίων φοίτησης, από τη στιγμή που οι φοιτητές θα προέρχονταν από πολυάριθμα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Η χορήγηση θα πραγματοποιείτο σε τακτά χρονικά διαστήματα και σίγουρα όχι σε περίοδο εξετάσεων (δηλ. σε εξεταστική περίοδο).

Οι φοιτητές θα συμπλήρωναν τα προς χορήγηση ερωτηματολόγια μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας του εκάστοτε πανεπιστημίου πριν την έναρξη των παραδόσεων και ενώ έφταναν στις αίθουσες που ήταν προγραμματισμένα τα μαθήματά τους. Όπως είναι φυσικό, η διαδικασία της χορήγησης, ανεξάρτητα από το αν θα έχει ολοκληρωθεί ή όχι, θα σταματούσε με την είσοδο του εκάστοτε καθηγητή. Σε μια τέτοια περίπτωση θα ζητείτο η κατανόηση του παρόντος καθηγητή για την ολοκλήρωση της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου που θα είχε χορηγηθεί σε φοιτητές πριν την είσοδό του στην αίθουσα. Όπως έχει προαναφερθεί (βλ. κεφάλαιο 2^ο, υποκεφάλαιο 2.1.), η συμμετοχή και συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα ήταν απολύτως εθελοντική και μη υποχρεωτική, καθώς οι φοιτητές θα είχαν το δικαίωμα να μη συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο αφού πρώτα θα ενημέρωναν το διενεργόντα την έρευνα για κάτι τέτοιο. Μπορούσαν, επίσης, αν θα έκριναν σωστό να μην το συμπληρώσουν στο σύνολό του ή ακόμα και να δηλώσουν μη συμμετοχή αν θα έκριναν κατά τη συμπλήρωσή του ότι δεν θέλουν να εμπλακούν στην εν λόγω έρευνα. Στην περίπτωση, βέβαια, που το ερωτηματολόγιο θα επιστραφόταν στον διενεργόντα την έρευνα ασυμπλήρωτο ο τελευταίος θα το έδινε σε άλλο φοιτητή που θα επιθυμούσε να το συμπληρώσει, έτσι ώστε να αποκλειστεί σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο ποσοστό το να μην χάνονται ερευνητικά δεδομένα από τη μείωση των δοθέντων απαντήσεων.

Τα ίδια, βέβαια, θα ίσχυαν (όπως ακριβώς περιγράφηκαν στις δύο παραπάνω παραγράφους του κεφαλαίου 2.3.) και στην περίπτωση της χορήγησης του ερωτηματολογίου της πιλοτικής έρευνας που θα προηγείτο της πρωταρχικής.

Τα ερωτηματολόγια τόσο της πιλοτικής όσο και της πρωταρχικής έρευνας θα ήταν, όπως επίσης έχει προαναφερθεί στο υποκεφάλαιο 2.2., δύο αυτοσχέδια ερωτηματολόγια των οποίων η ακριβής μορφή περιγράφεται στα παραρτήματα 1 & 2 στο τέλος της παρούσας εργασίας.

Τέλος, όσον αφορά στην **πειραματική διαδικασία** τόσο της πιλοτικής όσο και της πρωταρχικής έρευνας, αυτή θα ήταν η εξής: στην πιλοτική έρευνα οι συμμετέχοντες φοιτητές, αφού θα λάμβαναν στα χέρια τους το ερωτηματολόγιο για το ακριβές ποσοστό της πλειοψηφικής και της μειοψηφικής αποδοχής θέσεων, καλούνται αρχικά να διαβάσουν προσεκτικά τις οδηγίες που προηγούνται του έργου που επρόκειτο να διεκπεραιώσουν, έτσι ώστε να εξασφαλίσουν την ορθή συμπλήρωσή του. Μόλις τελείωναν τη συμπλήρωση θα έπρεπε να παραδώσουν το ερωτηματολόγιό τους στον εκάστοτε εξεταστή τους. Από την άλλη μεριά, όσον αφορά στην πρωταρχική έρευνα, οι συμμετέχοντες φοιτητές, αφού λάμβαναν το ερωτηματολόγιό τους, καλούνταν, αρχικά, να διαβάσουν πολύ προσηλωμένοι την πρόταση με την οποία ξεκινά η οποία τους δηλώνει ξεκάθαρα την πλειονοτική ή μειονοτική πηγή επιρροής, πληροφορία η οποία θα παίξει αποφασιστικό ρόλο στην συμπλήρωσή του. Στη συνέχεια, αφού διαβάσουν τις θέσεις της εκάστοτε πηγής επιρροής για τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, πληροφορία η οποία βρίσκεται σε τονισμένο πλαίσιο, καλούνταν να διαβάσουν σε μια δεύτερη φάση την παράγραφο που τους πληροφορεί για το πλειοψηφικό ή μειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής των θέσεων της πηγής επιρροής από τον ελληνικό λαό. Τέλος, καλούνται να κυκλώσουν στις 8 (οκτώ) προτάσεις του ερωτηματολογίου τον αριθμό εκείνο που δηλώνει, κατά την προσωπική τους γνώμη, το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με της προτάσεις αυτές. Η παράδοση του ερωτηματολογίου στον εξεταστή θα ολοκλήρωνε, όπως και προηγουμένως, τη διαδικασία.

2.4. ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ, ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ & ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Οι **ανεξάρτητες μεταβλητές** της παρούσας έρευνας είναι δύο: η **πρώτη** είναι η πηγή επιρροής, με τιμές: α) Πλειονοτική (κυβερνητικός οργανισμός) και β) Μειονοτική (μη κυβερνητικός οργανισμός) η **δεύτερη** είναι ο βαθμός αποδοχής των θέσεων από τον πληθυσμό, ο οποίος στην προκειμένη περίπτωση είναι ο ελληνικός λαός, ένα αυθαίρετο μέγεθος του οποίου ο βαθμός συμφωνίας χρησιμοποιείται για να δηλώσει κατά περίπτωση το πλειοψηφικό ή μειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής των θέσεων της πλειονοτικής ή μειονοτικής πηγής επιρροής. Η δεύτερη αυτή ανεξάρτητη μεταβλητή έχει τις παρακάτω **τιμές**: α) Πλειοψηφία (82%) και β) Μειοψηφία (18%). Από την άλλη, η **εξαρτημένη μεταβλητή** του εν λόγω ερευνητικού πονήματος είναι ο βαθμός ε-

πιρροής α) για τις άμεσες ερωτήσεις – δηλώσεις και β) για τις έμμεσες ερωτήσεις – δηλώσεις.

Το πειραματικό σχέδιο της συγκεκριμένης έρευνας ήταν ένα παραγοντικό σχέδιο μεταξύ υποκειμένων⁷² **2 x 2**, δηλαδή, **2** (Πηγές επιρροής: πλειονοτική και μειο-νοτική) **επί 2** (Βαθμός αποδοχής θέσεων από τον ελληνικό λαό: πλειοψηφία – 82% και μειοψηφία – 18%). Επομένως, προκύπτουν **4** (τέσσερις) **πειραματικές συνθήκες**, στα πλαίσια των οποίων οι συμμετέχοντες φοιτητές, που συναποτελούν το δείγμα της έρευνας, δεν θα συμμετέχουν όλοι σε όλες αυτές τις πειραματικές συνθήκες (χειρισμός εντός των υποκειμένων), αλλά μετά το τυχαίο διαχωρισμό τους σε 4 ξεχωριστές πειραματικές ομάδες, κάθε ομάδα θα αντιστοιχεί σε μία και μόνο συνθήκη. Συγκεκριμένα, οι πειραματικές συνθήκες και η ακριβής μορφή του πειραματικού σχεδιασμού της έρευνας φαίνονται ξεκάθαρα στους πίνακες 2 & 3 αντίστοιχα που ακολουθούν.

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	
1^η πειραματική συνθήκη	Κυβερνητικός οργανισμός (πλειονοτική πηγή επιρροής) – Πλειοψηφία (82%)
2^η πειραματική συνθήκη	Κυβερνητικός οργανισμός (πλειονοτική πηγή επιρροής) – Μειοψηφία (18%)
3^η πειραματική συνθήκη	Μη κυβερνητικός οργανισμός (μειονοτική πηγή επιρροής) – Πλειοψηφία (82%)
4^η πειραματική συνθήκη	Μη κυβερνητικός οργανισμός (μειονοτική πηγή επιρροής) – Μειοψηφία (18%)

Πίνακας 2
Οι 4 πειραματικές συνθήκες της έρευνας

⁷² Σύμφωνα με Χουντουμάδη Α. – Πατεράκη Λ. (Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών Όρων, Αγλοελληνικό – Ελληνοαγγλικό, Δεύτερη Έκδοση Βελτιωμένη & Συμπληρωμένη, Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα – Γιάννινα, 1997), **between-subjects experiment = Πείραμα με διαφορετικά υποκείμενα**. Μορφή πειράματος όπου διαφορετικές ομάδες υποκειμένων υπόκεινται σε διαφορετική πειραματική μεταχείριση. Αντιδιαστέλλεται του Πειράματος με τα ίδια Υποκείμενα (Within-subjects Experiment, σελ. 445). (σελ. 57).

		ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΘΕΣΕΩΝ		
		ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ (82%)	ΜΕΙΟΨΗΦΙΑ (18%)	
ΠΛΕΙΟΝΟΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ	Κυβερνητικός οργανισμός	30	30	60
ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ	Μη κυβερνητικός οργανισμός	30	30	60
				120

Πίνακας 3
Πειραματικός σχεδιασμός πρωταρχικής έρευνας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΜΟΡΦΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΑΣΤΟΤΕ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΘΗΚΗ

Παρακάτω ακολουθούν οι τέσσερις μορφές του ερωτηματολογίου που θα χορηγείτο εάν οι απαιτήσεις τις παρούσας εργασίας καθιστούσαν αναγκαίο το «τρέξιμό» της. Προτείνονται τέσσερα ερωτηματολόγια τα οποία είναι καθ' όλα όμοια μεταξύ τους εκτός από την πλειονοτική ή μειονοτική πηγή επιρροής και το πλειοψηφικό ή μειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων που ποικίλει, ανάλογα με την εκάστοτε πειραματική συνθήκη.

1^η πειραματική συνθήκη: κυβερνητικός οργανισμός (πλειονοτική πηγή επιρροής) – πλειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων (82%)

(1^η σελίδα)

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί αποτελεί μέρος μιας έρευνας που πραγματοποιείται στο πλαίσιο εκπόνησης εργασίας του προγράμματος σπουδών του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Οργανωτικής και Οικονομικής Ψυχολογίας του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η συμμετοχή από την πλευρά σας στη συγκεκριμένη έρευνα, συμπληρώνοντας το παρόν ερωτηματολόγιο, **δεν είναι υποχρεωτική**. Μπορείτε να ενημερώσετε τον εξεταστή να μην συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο.

Σας τονίζουμε ότι η εν λόγω έρευνα είναι ανώνυμη. Σας ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή σας.

Για οποιαδήποτε απορία σας σχετικά με τη συμπλήρωση των ερωτήσεων του εν λόγω ερωτηματολογίου απευθυνθείτε στον εξεταστή σας.

(τέλος 1^{ης} σελίδας)

(2^η σελίδα έως τέλος)

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Ένας **κυβερνητικός οργανισμός**, που αφορά θέματα παιδείας, προτείνει τις παρακάτω προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του Εθνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος:

▪ Με βάση το γεγονός της προβληματικής εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, προτείνουμε την είσοδο σε αυτά χωρίς Πανελλήνιες εξετάσεις. Γιατί να μην εμπιστευτούμε τη βαθμολογία των σχολείων, στα πλαίσια Ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης; Έτσι, προτείνουμε να εισάγεται ο μαθητής σε κάποιο τμήμα ελληνικού Πανεπιστημίου ανάλογα με το γενικό μέσο όρο των βαθμών του στις ενδοσχολικές εξετάσεις και το βαθμό κάποιων συγκεκριμένων μαθημάτων που έχουν οριστεί ως προαπαιτούμενα από τη σχολή επιλογής του μαθητή.

▪ Η έλλειψη χρηματοδότησης έχει οδηγήσει σε μια «μιζέρια» τα Πανεπιστήμια της χώρας. Καθημερινά παρακολουθούμε τους φοιτητές να ζητούν μεγαλύτερη οργάνωση στα Πανεπιστήμια που φοιτούν. Έτσι, πιστεύουμε στη λύση αυτών των προβλημάτων θα συνέβαλλε η θέσπιση του αυτοχρηματοδοτούμενου Δημόσιου Πανεπιστημίου, το οποίο θα προϋποθέτει την υποχρεωτική καταβολή συμβολικών διδάκτρων από τον κάθε φοιτητή μέσω της οποίας θα συμβάλλει στην κτιριακή οργάνωση του Πανεπιστημίου, στον εξοπλισμό του και γενικότερα στο πλαίσιο οργάνωσής του.

Μετά τη δημοσίευση των προτάσεων αυτών πραγματοποιήθηκε πανελλήνια δημοσκόπηση για το βαθμό αποδοχής των προτάσεων αυτών. Σε αυτήν βρέθηκε ότι οι θέσεις αυτού του Κυβερνητικού οργανισμού για τον εν λόγω τομέα χαίρουν της απόδοχής της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού (συγκεκριμένα, το 82% συμφωνεί με αυτές).

Παρακάτω ακολουθεί μια 7βάθμια κλίμακα στην οποία καλείστε να επιλέξετε το κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παραπάνω θέσεις του Κυβερνητικού οργανισμού οι οποίες παρατίθενται στο τονισμένο πλαίσιο. Σε κάθε ερώτηση κυκλώνετε τον αντίστοιχο αριθμό που αντιπροσωπεύει την προσωπική σας γνώμη. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, απλά δηλώστε την προσωπική σας γνώμη.

Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

1) Η εισαγωγή στα Πανεπιστήμια άνευ Πανελληνίων εξετάσεων είναι ένα σωστό και δίκαιο μέτρο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

2) Ο ισχύων τρόπος εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, δηλαδή μέσω Πανελληνίων εξετάσεων, εγγυάται την αξιοκρατία και αδιαβλητότητα των εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

3) Η έλλειψη χρημάτων οδηγεί αναπόφευκτα στο αυτοχρηματοδοτούμενο Πανεπιστήμιο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

4) Ο ισχύων τρόπος λειτουργίας των Πανεπιστημίων, δηλαδή δωρεάν παροχή υπηρεσιών χωρίς καν την επιβολή έστω και συμβολικών διδάκτρων, προσφέρει πρόσβαση σε αυτά από όλα τα κοινωνικά στρώματα

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

5) Στην αγορά εργασίας υπάρχει ήδη κορεσμός κάποιων επαγγελματιών

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

6) Ο κάθε νέος θα ακολουθεί το επάγγελμα που επιθυμεί, αφού θα εξασφαλίζει μια θέση στη σχολή της αρεσκείας του άνευ εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

7) Οι φοιτητές θα απολαμβάνουν την εύρυθμη λειτουργία των Πανεπιστημίων αφού θα εξασφαλίζονται οι αναγκαίοι για το σκοπό αυτό πόροι μέσω των συμβολικών ποσών που θα καταβάλλουν οι ίδιοι

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

8) Είναι άδικο για οικογένειες με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες να υποχρεούνται να πληρώνουν δίδακτρα σε Δημόσια Πανεπιστήμια

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

(τέλος ερωτηματολογίου: 4^η σελίδα)

2^η πειραματική συνθήκη: κυβερνητικός οργανισμός (πλειονοτική πηγή επιρροής) – μειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων (18%)

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί αποτελεί μέρος μιας έρευνας που πραγματοποιείται στο πλαίσιο εκπόνησης εργασίας του προγράμματος σπουδών του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Οργανωτικής και Οικονομικής Ψυχολογίας του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η συμμετοχή από την πλευρά σας στη συγκεκριμένη έρευνα, συμπληρώνοντας το παρόν ερωτηματολόγιο, **δεν είναι υποχρεωτική**. Μπορείτε να ενημερώσετε τον εξεταστή να μην συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο.

Σας τονίζουμε ότι η εν λόγω έρευνα είναι ανώνυμη. Σας ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή σας.

Για οποιαδήποτε απορία σας σχετικά με τη συμπλήρωση των ερωτήσεων του εν λόγω ερωτηματολογίου **απευθυνθείτε στον εξεταστή σας**.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Ένας **κυβερνητικός οργανισμός**, που αφορά θέματα παιδείας, προτείνει τις παρακάτω προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του Εθνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος:

- Με βάση το γεγονός της **προβληματικής** εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, προτείνουμε **την είσοδο σε αυτά χωρίς Πανελλήνιες εξετάσεις**. Γιατί να μην εμπιστευτούμε τη βαθμολογία των σχολείων, **στα πλαίσια Ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης**; Έτσι, προτείνουμε να εισάγεται ο μαθητής σε κάποιο τμήμα ελληνικού Πανεπιστημίου **ανάλογα με το γενικό μέσο όρο των βαθμών του στις ενδοσχολικές εξετάσεις** και το βαθμό κάποιων συγκεκριμένων μαθημάτων **που έχουν οριστεί ως προαπαιτούμενα από τη σχολή επιλογής** του μαθητή.

▪ Η έλλειψη χρηματοδότησης έχει οδηγήσει σε μια «μιζέρια» τα Πανεπιστήμια της χώρας. Καθημερινά παρακολουθούμε τους φοιτητές να ζητούν μεγαλύτερη οργάνωση στα Πανεπιστήμια που φοιτούν. Έτσι, πιστεύουμε στη λύση αυτών των προβλημάτων θα συνέβαλλε η **θέσπιση του αυτοχρηματοδοτούμενου Δημόσιου Πανεπιστημίου**, το οποίο θα προϋποθέτει την **υποχρεωτική καταβολή συμβολικών διδάκτρων από τον κάθε φοιτητή** μέσω της οποίας θα συμβάλλει στην **κτιριακή οργάνωση** του Πανεπιστημίου, στον **εξοπλισμό** του και γενικότερα στο **πλαίσιο οργάνωσής** του.

Μετά τη δημοσίευση των προτάσεων αυτών πραγματοποιήθηκε πανελλήνια δημοσκόπηση για το βαθμό αποδοχής των προτάσεων αυτών. Σε αυτήν βρέθηκε ότι με τις θέσεις αυτού του Κυβερνητικού οργανισμού για τον εν λόγω τομέα συμφωνεί μόνο **μια μειοψηφία του ελληνικού λαού** (συγκεκριμένα, το 18% συμφωνεί με αυτές).

Παρακάτω ακολουθεί μια 7βάθμια κλίμακα στην οποία καλείστε να επιλέξετε το κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παραπάνω θέσεις του Κυβερνητικού οργανισμού οι οποίες παρατίθενται στο τονισμένο πλαίσιο. Σε κάθε ερώτηση κυκλώνετε τον αντίστοιχο αριθμό που αντιπροσωπεύει την προσωπική σας γνώμη. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, απλά δηλώστε την προσωπική σας γνώμη.

Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

1) Η εισαγωγή στα Πανεπιστήμια άνευ Πανελληνίων εξετάσεων είναι ένα σωστό και δίκαιο μέτρο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

2) Ο ισχύων τρόπος εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, δηλαδή μέσω Πανελληνίων εξετάσεων, εγγυάται την αξιοκρατία και αδιαβλητότητα των εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

3) Η έλλειψη χρημάτων οδηγεί αναπόφευκτα στο αυτοχρηματοδοτούμενο Πανεπιστήμιο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 4) Ο ισχύων τρόπος λειτουργίας των Πανεπιστημίων, δηλαδή δωρεάν παροχή υπηρεσιών χωρίς καν την επιβολή έστω και συμβολικών διδάκτρων, προσφέρει πρόσβαση σε αυτά από όλα τα κοινωνικά στρώματα

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 5) Στην αγορά εργασίας υπάρχει ήδη κορεσμός κάποιων επαγγελματιών

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 6) Ο κάθε νέος θα ακολουθεί το επάγγελμα που επιθυμεί, αφού θα εξασφαλίζει μια θέση στη σχολή της αρεσκείας του άνευ εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 7) Οι φοιτητές θα απολαμβάνουν την εύρυθμη λειτουργία των Πανεπιστημίων αφού θα εξασφαλίζονται οι αναγκαίοι για το σκοπό αυτό πόροι μέσω των συμβολικών ποσών που θα καταβάλλουν οι ίδιοι

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 8) Είναι άδικο για οικογένειες με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες να υποχρεούνται να πληρώνουν διδάκτρα σε Δημόσια Πανεπιστήμια

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

3^η πειραματική συνθήκη: μη κυβερνητικός – ανεξάρτητος οργανισμός (μειονοτική πηγή επιρροής) – πλειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων (82%)

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί αποτελεί μέρος μιας έρευνας που πραγματοποιείται στο πλαίσιο εκπόνησης εργασίας του προγράμματος σπουδών του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Οργανωτικής και Οικονομικής Ψυχολογίας του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η συμμετοχή από την πλευρά σας στη συγκεκριμένη έρευνα, συμπληρώνοντας το παρόν ερωτηματολόγιο, **δεν είναι υποχρεωτική**. Μπορείτε να ενημερώσετε τον εξεταστή να μην συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο.

Σας τονίζουμε ότι η εν λόγω έρευνα είναι ανώνυμη. Σας ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή σας.

Για οποιαδήποτε απορία σας σχετικά με τη συμπλήρωση των ερωτήσεων του εν λόγω ερωτηματολογίου **απευθυνθείτε στον εξεταστή σας.**

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Ένας **μη κυβερνητικός – ανεξάρτητος οργανισμός**, που αφορά θέματα παιδείας, προτείνει τις παρακάτω προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του Εθνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος:

▪ Με βάση το γεγονός της **προβληματικής** εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, προτείνουμε **την είσοδο σε αυτά χωρίς Πανελλήνιες εξετάσεις**. Γιατί να μην εμπιστευτούμε τη βαθμολογία των σχολείων, **στα πλαίσια Ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης**; Έτσι, προτείνουμε να εισάγεται ο μαθητής σε κάποιο τμήμα ελληνικού Πανεπιστημίου **ανάλογα με το γενικό μέσο όρο των βαθμών του στις ενδοσχολικές εξετάσεις** και το βαθμό κάποιων συγκεκριμένων μαθημάτων **που έχουν οριστεί ως προαπαιτούμενα από τη σχολή επιλογής** του μαθητή.

▪ Η έλλειψη χρηματοδότησης έχει οδηγήσει σε μια **«μιζέρια» τα Πανεπιστήμια της χώρας**. Καθημερινά παρακολουθούμε τους φοιτητές να ζητούν μεγαλύτερη οργάνωση στα Πανεπιστήμια που φοιτούν. Έτσι, πιστεύουμε στη λύση αυτών των προβλημάτων θα συνέβαλλε **η θέσπιση του αυτοχρηματοδοτούμενου Δημόσιου Πανεπιστημίου**, το οποίο θα προϋποθέτει την **υποχρεωτική καταβολή συμβολικών διδάκτρων από τον κάθε φοιτητή** μέσω της οποίας θα συμβάλλει στην **κτιριακή οργάνωση** του Πανεπιστημίου, στον **εξοπλισμό** του και γενικότερα στο **πλαίσιο οργάνωσής του**.

Μετά τη δημοσίευση των προτάσεων αυτών πραγματοποιήθηκε πανελλήνια δημοσκόπηση για το βαθμό αποδοχής των προτάσεων αυτών. Σε αυτήν βρέθηκε ότι οι θέσεις αυτού του μη Κυβερνητικού οργανισμού για τον εν λόγω τομέα χαίρουν της **απόδοχής της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού** (συγκεκριμένα, το 82% συμφωνεί με αυτές).

Παρακάτω ακολουθεί μια 7βάθμια κλίμακα στην οποία καλείστε να επιλέξετε το κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παραπάνω θέσεις του μη Κυβερνητικού – ανεξάρτητου οργανισμού οι οποίες παρατίθενται στο τονισμένο πλαίσιο. Σε κάθε ερώτηση κυκλώνετε τον αντίστοιχο αριθμό που αντιπροσωπεύει την προσωπική σας γνώμη. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, απλά δηλώστε την προσωπική σας γνώμη.

Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

1) Η εισαγωγή στα Πανεπιστήμια άνευ Πανελληνίων εξετάσεων είναι ένα σωστό και δίκαιο μέτρο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

2) Ο ισχύων τρόπος εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, δηλαδή μέσω Πανελληνίων εξετάσεων, εγγυάται την αξιοκρατία και αδιαβλητότητα των εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

3) Η έλλειψη χρημάτων οδηγεί αναπόφευκτα στο αυτοχρηματοδοτούμενο Πανεπιστήμιο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

4) Ο ισχύων τρόπος λειτουργίας των Πανεπιστημίων, δηλαδή δωρεάν παροχή υπηρεσιών χωρίς καν την επιβολή έστω και συμβολικών διδάκτρων, προσφέρει πρόσβαση σε αυτά από όλα τα κοινωνικά στρώματα

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

5) Στην αγορά εργασίας υπάρχει ήδη κορεσμός κάποιων επαγγελματιών

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 6) Ο κάθε νέος θα ακολουθεί το επάγγελμα που επιθυμεί, αφού θα εξασφαλίζει μια θέση στη σχολή της αρεσκείας του άνευ εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 7) Οι φοιτητές θα απολαμβάνουν την εύρυθμη λειτουργία των Πανεπιστημίων αφού θα εξασφαλίζονται οι αναγκαίοι για το σκοπό αυτό πόροι μέσω των συμβολικών ποσών που θα καταβάλλουν οι ίδιοι

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

- 8) Είναι άδικο για οικογένειες με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες να υποχρεούνται να πληρώνουν διδάκτρα σε Δημόσια Πανεπιστήμια

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

4^η πειραματική συνθήκη: μη κυβερνητικός – ανεξάρτητος οργανισμός (μειονοτική πηγή επιρροής) – μειοψηφικό πλαίσιο αποδοχής θέσεων (18%)

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί αποτελεί μέρος μιας έρευνας που πραγματοποιείται στο πλαίσιο εκπόνησης εργασίας του προγράμματος σπουδών του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Οργανωτικής και Οικονομικής Ψυχολογίας του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η συμμετοχή από την πλευρά σας στη συγκεκριμένη έρευνα, συμπληρώνοντας το παρόν ερωτηματολόγιο, **δεν είναι υποχρεωτική**. Μπορείτε να ενημερώσετε τον εξεταστή να μην συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο.

Σας τονίζουμε ότι η εν λόγω έρευνα είναι ανώνυμη. Σας ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή σας.

Για οποιαδήποτε απορία σας σχετικά με τη συμπλήρωση των ερωτήσεων του εν λόγω ερωτηματολογίου **απευθυνθείτε στον εξεταστή σας.**

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Ένας μη κυβερνητικός – ανεξάρτητος οργανισμός, που αφορά θέματα παιδείας, προτείνει τις παρακάτω προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του Εθνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος:

▪ Με βάση το γεγονός της προβληματικής εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, προτείνουμε την είσοδο σε αυτά χωρίς Πανελλήνιες εξετάσεις. Γιατί να μην εμπιστευτούμε τη βαθμολογία των σχολείων, στα πλαίσια Ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης; Έτσι, προτείνουμε να εισάγεται ο μαθητής σε κάποιο τμήμα ελληνικού Πανεπιστημίου ανάλογα με το γενικό μέσο όρο των βαθμών του στις ενδοσχολικές εξετάσεις και το βαθμό κάποιων συγκεκριμένων μαθημάτων που έχουν οριστεί ως προαπαιτούμενα από τη σχολή επιλογής του μαθητή.

▪ Η έλλειψη χρηματοδότησης έχει οδηγήσει σε μια «μιζέρια» τα Πανεπιστήμια της χώρας. Καθημερινά παρακολουθούμε τους φοιτητές να ζητούν μεγαλύτερη οργάνωση στα Πανεπιστήμια που φοιτούν. Έτσι, πιστεύουμε στη λύση αυτών των προβλημάτων θα συνέβαλλε η θέσπιση του αυτοχρηματοδοτούμενου Δημόσιου Πανεπιστημίου, το οποίο θα προϋποθέτει την υποχρεωτική καταβολή συμβολικών διδάκτρων από τον κάθε φοιτητή μέσω της οποίας θα συμβάλλει στην κτιριακή οργάνωση του Πανεπιστημίου, στον εξοπλισμό του και γενικότερα στο πλαίσιο οργάνωσής του.

Μετά τη δημοσίευση των προτάσεων αυτών πραγματοποιήθηκε πανελλήνια δημοσκόπηση για το βαθμό αποδοχής των προτάσεων αυτών. Σε αυτήν βρέθηκε ότι με τις θέσεις αυτού του μη Κυβερνητικού οργανισμού για τον εν λόγω τομέα συμφωνεί μόνο μια μειοψηφία του ελληνικού λαού (συγκεκριμένα, το 18% συμφωνεί με αυτές).

Παρακάτω ακολουθεί μια 7βάθμια κλίμακα στην οποία καλείστε να επιλέξετε το κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παραπάνω θέσεις του μη Κυβερνητικού – ανεξάρτητου οργανισμού οι οποίες παρατίθενται στο τονισμένο πλαίσιο. Σε κάθε ερώτηση κυκλώνετε τον αντίστοιχο αριθμό που αντιπροσωπεύει την προσωπική σας γνώμη. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, απλά δηλώστε την προσωπική σας γνώμη.

Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

1) Η εισαγωγή στα Πανεπιστήμια άνευ Πανελληνίων εξετάσεων είναι ένα σωστό και δίκαιο μέτρο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

2) Ο ισχύων τρόπος εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, δηλαδή μέσω Πανελληνίων εξετάσεων, εγγυάται την αξιοκρατία και αδιαβλητότητα των εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

3) Η έλλειψη χρημάτων οδηγεί αναπόφευκτα στο αυτοχρηματοδοτούμενο Πανεπιστήμιο

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

4) Ο ισχύων τρόπος λειτουργίας των Πανεπιστημίων, δηλαδή δωρεάν παροχή υπηρεσιών χωρίς καν την επιβολή έστω και συμβολικών διδάκτρων, προσφέρει πρόσβαση σε αυτά από όλα τα κοινωνικά στρώματα

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

5) Στην αγορά εργασίας υπάρχει ήδη κορεσμός κάποιων επαγγελματιών

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

6) Ο κάθε νέος θα ακολουθεί το επάγγελμα που επιθυμεί, αφού θα εξασφαλίζει μια θέση στη σχολή της αρεσκείας του άνευ εξετάσεων

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

7) Οι φοιτητές θα απολαμβάνουν την εύρυθμη λειτουργία των Πανεπιστημίων αφού θα εξασφαλίζονται οι αναγκαίοι για το σκοπό αυτό πόροι μέσω των συμβολικών ποσών που θα καταβάλλουν οι ίδιοι

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

8) Είναι άδικο για οικογένειες με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες να υποχρεούνται να πληρώνουν δίδακτρα σε Δημόσια Πανεπιστήμια

1	2	3	4	5	6	7
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ αρκετά	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ αρκετά	Συμφωνώ απόλυτα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΜΟΡΦΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Παρακάτω παρουσιάζεται ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο το οποίο θα χορηγείτο στα πλαίσια της πιλοτικής έρευνας για το ακριβές ποσοστό της πλειοψηφικής και μειοψηφικής αποδοχής των θέσεων που ενστερνίζεται μια ομάδα. Όπως αναφέρθηκε και στην Εισαγωγή του παρόντος πονήματος, η πιλοτική αυτή έρευνα θα προηγείτο της κύριας έρευνας που παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία ακριβώς εξαιτίας του γεγονότος ότι τα ποσοστά αυτά θα συντελούσαν στην ολοκλήρωση της μορφής του ερωτηματολογίου που θα χορηγείτο στη συνέχεια.

(1^η σελίδα)

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί αποτελεί μέρος μιας έρευνας που πραγματοποιείται στο πλαίσιο εκπόνησης εργασίας του προγράμματος σπουδών του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Οργανωτικής και Οικονομικής Ψυχολογίας του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η συμμετοχή από την πλευρά σας στη συγκεκριμένη έρευνα, συμπληρώνοντας την ερώτηση του παρόντος ερωτηματολογίου, **δεν είναι υποχρεωτική**. Μπορείτε να ενημερώσετε τον εξεταστή να μην τη συμπληρώσετε.

Σας τονίζουμε ότι η εν λόγω έρευνα είναι ανώνυμη. Σας ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή σας.

Για οποιαδήποτε απορία σας σχετικά με τη συμπλήρωση της μιας και μοναδικής ερώτησης του εν λόγω ερωτηματολογίου **απευθυνθείτε στον εξεταστή σας**.

Διαβάστε **προσεκτικά** την πρόταση που ακολουθεί και η οποία σας δηλώνει το τί καλείστε να κάνετε και δηλώστε την απάντησή σας **στο αντίστοιχο πλαίσιο**. **Δεν** υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, απλά εκφράστε την προσωπική σας γνώμη.

Για την περίπτωση της πλειοψηφίας καλείστε να επιλέξετε έναν αριθμό **από το 51 έως το 99%**, δεδομένου ότι κάτω από το 51% εξ ορισμού δεν είναι δυνατόν να κάνουμε λόγο για αποδοχή των θέσεων από την πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Από την άλλη, ακόμα και το 50% δεν εκφράζει πλειοψηφία αλλά τον απόλυτο διχασμό (50-50%), ενώ το 100% εκφράζει απόλυτη αποδοχή των θέσεων.

Ομοίως, για την περίπτωση της μειοψηφίας καλείστε να επιλέξετε έναν αριθμό **από το 1 έως το 49%**, δεδομένου ότι πάνω από το 49% εξ ορισμού δεν είναι δυνατόν να κάνουμε λόγο για αποδοχή των θέσεων από την μειοψηφία του ελληνικού λαού. Επίσης, όσον αφορά στο 50% ισχύει το ίδιο που προαναφέραμε στο τέλος της προηγούμενης παραγράφου, ενώ για το 0% αυτό εκφράζει την απόλυτη απόρριψη των θέσεων.

Πρέπει να τονιστεί ότι τα δύο ποσοστά που καλείστε να γράψετε πρέπει να είναι συμπληρωματικά μεταξύ τους, δηλαδή να δίνουν άθροισμα 100. Π.χ. 85% και 15%. (τέλος 1^{ης} σελίδας)

(2^η σελίδα)

⇒ Τις θέσεις – απόψεις μιας ομάδας τις αποδέχεται η πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Αν αυτή η αποδοχή μπορούσε να εκφραστεί με ποσοστά, από το 51 έως το 99%, εσείς ποιόν αριθμό θα επιλέγατε για να την εκφράσετε; (γράψτε στο πλαίσιο που σας δίνεται το ποσοστό που πιστεύετε ότι αντιπροσωπεύει αυτήν την αναλογία)

.....%

⇒ Τις θέσεις – απόψεις μιας ομάδας τις αποδέχεται η μειοψηφία του ελληνικού λαού. Αν αυτή η αποδοχή μπορούσε να εκφραστεί με ποσοστά, από το 1 έως το 49%, εσείς ποιόν αριθμό θα επιλέγατε για να την εκφράσετε; (γράψτε στο πλαίσιο που σας δίνεται το ποσοστό που πιστεύετε ότι αντιπροσωπεύει αυτήν την αναλογία)

.....%

(τέλος 2^η σελίδας και συνολικά του ερωτηματολογίου)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 1: ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Παπαστάμου Στάμος, *«Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις»*, Τόμος Α', Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001.
- Παπαστάμου Στάμος, *Διομαδικές Σχέσεις*, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις «Οδυσσέας»: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Α' Έκδοση: Απρίλιος 1990, ΣΤ' Έκδοση: Μάρτιος, 1999.
- Παπαστάμου Στάμος, *«Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας»*, Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις: «Οδυσσέας ΕΠΕ», Αθήνα 1989.
- Παπαστάμου Στάμος, *«Ψυχολογιοποίηση: Επιπτώσεις των Ψυχολογικών Ερμηνειών στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής»*, Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα, Νοέμβριος 1989.
- Παπαστάμου Στάμος – Μιούνου Γκ., *«Μειονότητες και Εξουσία: Μια Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων»*, Β' Έκδοση, Θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2001.
- Προδρομίτης Γεράσιμος Γ., *«Συνθήκες Ανάδυσης του Είδους Συμπεριφοράς και του Είδους Διαπραγμάτευσης ως Στρατηγικών Μειονοτικής Επιρροής»*, Διδακτορική Διατριβή, Τόμος 1, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Επιβλέπων Καθηγητής: Σ. Παπαστάμου, Αθήνα 1996.
- Τσιάμης Γεώργιος, *«Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής»*, Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997.
- Χουντουμάδη Αναστασία – Πατεράκη Λένα, *Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό*

*Ψυχολογικών Όρων, Αγγλοελληνικό – Ελληνοαγγλικό,
Δεύτερη Έκδοση Βελτιωμένη και Συμπληρωμένη, Εκδόσεις
«Δωδώνη», Αθήνα – Γιάννινα, 1997.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 2: ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ & ON-LINE ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Χαντζή Αλ., *Κοινωνική Ταυτότητα και Διομαδικές Σχέσεις, Σημειώσεις για το Μάθημα*,
Εαρινό Εξάμηνο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα
Ψυχολογίας.

Chrysochoou Xenia & Volpato Chiara, *“Social Influence and the Power of Minorities:
An Analysis of the Communist Manifesto”*, Social Justice
Research, Vol. **17**, No. **4**, December 2004.

Cohen R. Arthur, *“Attitude Change and Social Influence”*, Basic Books, Inc.
Publishers, New York – London, 1964.

K. W. De Dreu Carsten, K. De Vries Nanne, H. Gordijn Ernestine & S. Schuurman
Mieke, *“Convergent and Divergent Processing of Majority
and Minority arguments: effects on focal and related
attitudes”*, European Journal of Social Psychology, **29**, 329-
348, 1999.

Kerr L. Norbert, *“When is a minority a minority? Active versus passive minority
advocacy and social influence”*, European Journal of Social
Psychology, **32**, 471-483, 2002.

Martin Robin, Antonis Gardikiotis & Hewstone Miles, *“Levels of Consensus and
Majority and Minority Influence”*, European Journal of Social
Psychology, **32**, 645-665, 2002.

Martin Robin & Hewstone Miles, *“Majority versus minority influence: When, not
whether, source status instigates heuristic or
systematic processing”*, European Journal of Social
Psychology, **33**, 313-330, 2003.

Prislin Radmila & Christensen P., *“Social change in the aftermath of successful
minority influence”*, European Review of Social
Psychology, **16**, 43-73, 2005.

Stavropoulos D. N. & Hornby A. S., *Oxford English – Greek Learner's Dictionary*,
New (Second) Edition, Oxford University
Press, 1998.

Tajfel Henri, *The Social Dimension, Volume 2*, European Studies in Social
Psychology, Cambridge University Press, Editions de la
Maison des Sciences de l' Homme, 1984.

Επίσης, οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://heal-l.physics.auth.gr>

<http://www.google.com> (μηχανή αναζήτησης)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 3: ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξάκης Ελευθέριος Π., *Ταυτότητες και ετερότητες: σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα, 2001.
- Γεωργούλας Αντώνης, *Αφανείς Διαδρομές, Ονοματοθεσία – Διαφοροποίηση Ταυτότητα*, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις «Gutenberg», Αθήνα, 1997.
- Κατερέλος Γιάννης Δ., *Δυναμική των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Β΄ Έκδοση*, Εκδόσεις «Οδυσσέας»: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Αθήνα, Απρίλιος 2003.
- Κωνσταντοπούλου Χρ. – Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Γερμανός Δ. – Οικονόμου Θ., *«Εμείς» και οι «άλλοι», αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Εκδόσεις «Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός», Αθήνα, 1999.
- Μαντόγλου Άννα, *Η Εξέγερση του Πολυτεχνείου, Η Συγκρουσιακή Σχέση Ατόμου και Κοινωνίας*, Γ΄ Έκδοση, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα, 1995, 1998.
- Μπεχράκης Θεόδωρος Ε., *Πολυδιάστατη Ανάλυση Δεδομένων, Μέθοδοι και Εφαρμογές*, Εκδοτικός Οργανισμός «Λιβάνη», Αθήνα, 1999.
- Μακρή-Μπότσαρη Εύη, *Αυτοαντίληψη και Αυτοεκτίμηση, Μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση*, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα, 2001.
- Παπαστάμου Στάμος, *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα, 1989.
- Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Η παράδοση*, Τόμος Β΄, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.», Αθήνα.
- Παπαστάμου Στάμος, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Σύγχρονες Τάσεις στην*

Κοινωνική Ψυχολογία, Τόμος Γ', Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.», Αθήνα.

Παπαστάμου Στάμος, Μαντόγλου Άννα, *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Σύγχρονες Έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία*, Εκδόσεις «Οδυσσέας»: Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας, Αθήνα, Φεβρουάριος 1995.

Beck Ulrich, Ziegler Ulf Erdmann, *Μια ζωή δική μας, Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε*, Πολιτείες 6, Εκδόσεις «Νήσος», Αθήνα, 2000.

Calhoun Craig, *Critical Social Theory, Culture, History, and the Challenge of Difference*, Twentieth – Century Social Theory, Blackwell Oxford UK & Cambridge USA, 1995.

Castells Manuel, *The Power of Identity, Volume II, The Information Age Economy, Society and Culture*, Blackwell Publishers, 1997.

Dean Kathryn, *Politics and the Ends of Identity*, Ashgate Publishing Ltd Gower House England, Ashgate Publishing Company USA, 1997.

Frontisi-Ducroux Françoise, Vernant Jean-Pierre, *Στο μάτι του καθρέφτη*, Εκδόσεις «Ολκός», Αθήνα, 2001.

Howitt Dennis & Cramer Duncan, «*Στατιστική με το SPSS 11 για Windows*», Εκδόσεις «Κλειδάριθμος», Αθήνα 2003.

Keith Michael & Pile Steve, *Place and the politics of identity*, London: Routledge, 1993, 1996 print.

Kinnear R. Paul & Gray D. Colin, “*SPSS for Windows: made simple*”, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, UK 1994, 1995.

Moscovici Serge, επιμέλεια: Μαντόγλου Άννα, *Η Ψυχανάλυση, η εικόνα της και το κοινό της*, Εκδόσεις «Οδυσσέας», Οκτώβριος, 1999.

Norusis J. Marija, “*SPSS 8.0: Guide to Data Analysis*”, Published by Prentice-Hall, Inc., 1998.

Olson Eric T., *The Human Animal, Personal Identity Without Psychology*, Oxford University Press, 1997.

Pile Steve & Thrift N. J., *Mapping the subject: geographies of cultural transformation*, London: Routledge, 1995, 1996 print.

Tajfel Henri, *The Social Dimension, Volume 1*, European Studies in Social Psychology, Cambridge University Press, Editions de la Maison des Sciences de l' Homme, 1984.

Turner Patricia J., *Βιολογικό φύλο, κοινωνικό φύλο και ταυτότητα του εγώ*, Σειρά: Εξελικτική Ψυχολογία 3, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.

Yaeger Patricia, *The geography identity*, Ann Arbor: University of Michigan Press, c1996, 1999 print.

Zavalloni Marisa, Louis-Guérin Christiane, *Κοινωνική Ταυτότητα και Συνείδηση, Εισαγωγή στην εγω-οικολογία*, Επιμέλεια – Πρόλογος Αναστασία – Βαλεντίνη Ρήγα, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα, 1996.

Επίσης, η ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://www.spss.com>

Η Paicheler (1985, σελ. 43) μιλώντας για την ετυμολογία της γαλλικής λέξης **επιρροή** θα υποστηρίξει ότι «ετυμολογικά η επιρροή (**l' influence**) σκιαγραφεί ένα ρευστό (fluide) –μια ροή (flux)– στην οποία αποδίδεται μια μυστικιστική, μυστηριώδης δράση».

[Πηγή: Τσιάμης Γεώργιος, «*Ηθικοποίηση: Η Χρήση Ηθικών Όρων και η Επενέργειά τους στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής*», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστάμου Στάμος, Πάντειον Πανεπιστήμιο Πολιτικών & Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Αθήνα 1997, σελ. i-ii]

Επιρροή (η) ουσ. [< αρχ. επιρροή < επιρρέω] (μτφ.) επίδραση // επιβολή // κύρος.

[Πηγή: Τεγόπουλος – Φυτράκης, «*Ελληνικό Λεξικό: Ορθογραφικό, Ερμηνευτικό, Ετυμολογικό, Συνωνύμων, Αντιθέτων, Κυρίων Ονομάτων*», Ένατη Έκδοση (Ανατύπωση της Η'), Εκδόσεις Αρμονία Α.Ε., Αθήνα 2005, σελ. 269]